

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Der neyer "Seyfer ha-drosheś"

a bukh fir ale Iden ; enṭhalṭ ariber hundert drosheś

Sefer Be-reshit - parasha Be-reshit

Shyemer, Shemu'el
לאומש, רעמעויש

Iaşı, 1936

Parasha Bereshit

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-4426

בראש ית.

.א.

טעמא! שבת בראשית, די פראבלעם פון'ם מענשענס באשאפונג.
 שבת בראשית איז א מאָל געווען בא אידען א שטיקעל מוייחס, וווען אידען
 זענען געווען נאהענטר ער צו דער תורה און שמחת תורה איז געווען בא זיי א אמת'ע
 שמחה, וויל זיי האבען מסיס געווען די תורה וועלכע, זיי האבען א גאנץ יהא
 געלערענט, דאמעלס איז שבת בראשית געווען א עפילאָג צו דער שמחה
 פון שטינַי עצרת און שמחת תורה, וויל זיי האבען דאן אויפֿס ניר אונגעַ
 הויבען די תורה, איך געדענק נאָך די יההרען, וווען די בעלי בתים
 פון'ם בית המדרש, האבען שבת בראשית צונזענבראכט צום נבאי די
 פעטע קונלעַן און מ'האט זיך משמה געווען מיט א נוט גלעיזל וויאַן
 דער נרונד פון דער שמחה איז אבער נישט געווען עסען און טרונקען,
 דער יסוד פון דער דאיינער שמחה איז געווען, די תורה וועלכע מ'האט
 נאָך א מאָל אונגעהייבען, די תורה וועלכע אידען. האבען געלערענט און האבען זיך
 מיט איהָר געקוויקט, אווי ווי דער משורר זאנט: תורה ה' תמיימה משיבת נפש¹⁾
 גאט'ס תורה איז גאנץ, אהן א פעהלאָר, זיי דער קויקט די נשמה, אין אונערע
 צייטען האט אבער די געשמאקייט פון אידישע שמחות אויסגעוועפט, פיל פון
 אונער ניועם דור וויסען אפילו נישט די בעדייטונג פון שנה בראשית, און
 שבת בראשית איז שוין אויס מוייחס בא אידען, נליך ווי אלע שבטים פון א
 גאנץ יהאָר, איז שוין אום שבת בראשית אויך קאמ דא א מנין אין של, פונקט
 ווי אלע שבטים פון א גאנץ יהאָר, געפונגען מיר שוין אום שבת בראשית אויך א
 אויסגעמיטשעת מנין אין בית המדרש, א מנין וועלכער באשטעט אם מיגנטטען, פון'ם
 חזע, שם, א סאר אלטע אידען און איז קאמפֿלעקיידט מיט עטליכע יתומים
 וועלכע קומען. זאנן קדריש', און צו מאָל פעהלאָט מאָקי אינער צוּי און מ'מוֹ
 וואָרטען מיט ברכוֹ אדרער מיט קדושה, ביז דער שם רופט ארין א צענטען
 פון דער גאם און ס'האט שוין פאסטרט איז דער צענטער איז ארין איז שול מיט
 א פאר רוייכערען פאפוראָם אין מוּל אום שבת בראשית . . .

1) תהילים יט.

יא רבויה, אלעט איז בא אידען איז די ליעטע ציטטען וואכעדי געווארען,
דאס אידישע פאלק איז נלייך מיט אלע פעלקער, פארקאפט געווארען איז דער
גען פון מאטעריאליום, אידען האבען, נלייך מיט די אומות העולם, אונגעהייבן
נלייבן איז נפאלאין בנאנפארטם חורה, איז אויף דריי זאכען שטעהט די וועטלט:
אויף געלד און אויף געלד און אויף געלד.

מיט אונז קומט איצט פאר, איזו ווי יענער חסיד האט געגעperfט זיין רבין,
מדערצילט, בא א רבין איז געווען אחסיד, וועלכער פלעג בא אירם דאוועגען
פארן עמוד אלע ימים נוראים, א מאל איז דער חסיד נישט געקומען, אודאי
איז נישט געווען ווער סייאָ צו געהען צום עמוד און מ'האט געמוות דורך קומען
ווי איזו ס'אי, נאך ימים טובים, איז דער חסיד געקומען צום רבין, פרענט אידם
דער רבין, היתכן? פאר וואס ביסטי נישט געקומען אויף ימים נוראים דאוועגען
בא מיר איזו ווי דין שטינער? פארשטהט איר רבין — האט אים דער חסיד
געגעperfט — די צייט איז ועהר שלעכט און איך האב מיך גענוויגט איז
עטלייכע טויזענטער, האב איך מיך פאדרינען צו דאוועגען פאר געלד.
איזו? האט דער רבין זיך אונגערפען מיט נוריס הרימות, ובכון חן פחרך?
איי שווין אויך פאר געלד? יא רבין — האט דער חסיד איהם צוריק גענענ-
סערט מיט א איראנישען טאן — איז. ובכון צדיקים איז פאר געלד איז. ובכון חן
פחרך? אויך פאר געלד

ווען די אומות העולם האבען א מאל באשולדיגט אידען, איז ווי געגען א
פאלק און אידיאל, א פאלק פון בלוייען מאטעריאליום, א פאלק וועלכעם האט
פארקייפט זיין נשמה צום שטן פון געלד, איז דאס געווען א ליגען א פאלשער
בלוביל, נלייך ווי אלע פאלשע בלובילם, וואס נויס האבען אויסגעטראכט אויך
אידען, היינט מזוען מיר אבער מורה זיין, איז אין א געוויסען נראד איז דאס אמתה,
מיר געגען איז די ליעטע ציטטען געווארען מאטעריאלייסטיש געשטימט, אידען
געבען איזט אוועק זיירע הוייכטער הייליגנטימער פון געלד,
געלד שטעהט איצט בא אידען העכער פון אלע זיירע אמאליגען הייליגנטימער,
צוליב געלד זעגען היינט אידען מחל שבט, צוליב א קאדריעע פון פרנסה ציהען
איצט אידען אויך זיירע קינדר ערישע ערziehongen, אלעט, אלעט איז זיך היינט
א איך מתר צוליב געלד, אלעט טיט א איד מיט דעם איזס רייד, צוליב פרנסה,
צוליב עקסיסטטעןין, אלעט וואס מיטאָר נישט, טיט א איז, מיט דעם אינציגען
חרוזן, געלד, פרנסה, עקסיסטטעןין. . . .

דא פאסט ועהר דער ענפער וואס א איד האט א מאל געגעבען אויך דער
פראנע, צו מען א איד עסען א הינדעַל געפֿרְעַנְעַלְת איז פושטער.
א רוסישער איז, א סוחר, איז א מאל געקומען איז א דארף צוליב א גע-

שעפט מיטן דארטינן פרײַן, אין יענען דארף האט געווואוינט אַידענען, וואם אַ דורךיזענדער פֿלעג באַיַּהְר באַשטעלען אַ מיטאג, דער אַיד אַיְן נאנץן פרִי גענאנגען צו דער אַידענען, זיך בעזארגען אַ אַנגיסען, וואם זאל אַיך פֿאָר אַיך קָאַכְעַן? האט דֵי אַידענען נעהרענט, אַיך ווֹוִים? האט דער סוחר געענפערט, ס'מען זיין אַ הינדעל עַנְפְּרָעַנְילַט אַין פּוֹטָעַר, — וואם? האט דֵי אַידענען אַ דערשראקענען געפְּרָעַנְט — אַיד מַעַן דַעַן אַזְעַלְכָּבָעַמְעַן עַסְעַן? נו — האט דער אַיד גַּלְאַטְעַן גַּעַנְפְּעַרְט — אַין אַיַּהְר מַעַט ווֹאַיְן דָא אַין דארף (דַּאַטְעַלְמַה האבען אַין רַוְּסַלְאַנד אַידען נִישְׁתְּ נַעֲטָרֶת ווֹאַיְן אַין דַעְרָפְּעַר), אַיַּהְר ווֹיְסִטְמַן נִישְׁתְּ, אוֹ אַיד טָאָר גַּאֲרַנְצָה נִישְׁתְּ אַון טִימַט אַלְעַם. + + +

אין דַיַּעַן אַנְקָרָאַט, שְׁפִינְגַּלְטַזְיַזְקָעַר פּוֹנִים הַיְנְטִינְעַן אַיד, ווּלְכָבָר טָאָר גַּאֲרַנְצָה נִישְׁתְּ אַון טִימַט אַלְעַם, אַיד טָאָר נִישְׁתְּ מַחְלָל שְׁבַת זַיְן אַון אַיְן מַחְלָל שְׁבַת, עַר טָאָר נִישְׁתְּ עַסְעַן מַאֲכָלוֹת אַסְירָוֹת אַון עַסְטַנְבָּוֹת וּמְרִיפּוֹת, דער היַנְטִינְגַּר אַיד טָאָר גַּאֲרַנְצָה נִישְׁתְּ אַון טִיט, צָוֵם בְּעַדְיוּרְעַן, אַלְעַם.

יאַרְבָּותִי, שְׁבַת בְּרָאַשְׁתָּה האט נִישְׁתְּ מַעַהְרַד דַעַם אַוְיְסָעַהָעַן באַידען ווֹי אַמְּאָל, דער טָאָג, אַין ווּלְכָבָן מִיר הַוּבָעַן נַאֲך אַמְּאָל אַון דֵי תּוֹרָה, ווּירְקַט שְׂוִין נִישְׁתְּ אַוְיַּף אַידען, אַזְוִי ווֹי עַר האט אַוְיַּף זַיְן נְעוּרִיקָט אַין דֵי פְּרִידְיַעַן דָוּוֹת, אַוְיַּס מִיט דַעַר שְׁמָה פַּיַּן דַעַר תּוֹרָה, דֵי תּוֹרָה אַלְיַיְן אַיְן גַּעַוְאַרְעַן באַידען אַוְיַּס מִיחַם. נַאֲר דָא ווּעַט קּוּמָעַן אַ אַיְנְפָאַכְעַר אַיד אַון ווּעַט פְּרַעְנָעַן אַ קְלָאַין קְשָׁיאַ, ווֹאַם אַזְוִינְסָמַד דַעַר מַעַהְרַד, ווּלְכָבָן דַעַר צִילְעַט אַונְגַּפְּן בְּרִיאַת הָאָדָם, ווֹי אַזְוִי נָאַט האט מִיר הַוּבָעַן אַון דֵי תּוֹרָה, ווּלְכָבָן דַעַר צִילְעַט אַונְגַּפְּן בְּרִיאַת הָאָדָם, ווּי אַזְוִי נָאַט באַשָּׁאָפָעַן דַעַם מַעְנְשָׁן, ווּעַן דֵי נָאַנְצָע באַשָּׁאָפָעַן פּוֹנִים מַעְנְשָׁן אַיְזָנָאָר אַקְלִינְגַּר נְלִיקָפָר אַיהֲם, זַעַהַעַן מִיר נִישְׁתְּ דֵי נְרוּסָעַט טְרָאַגְּעַדְיַי פַּיַּן יְעַדְעַן מַעְנְשָׁן אַוְיַּף דַעַר ווּלְכָבָן, דֵי נְרוּסָעַט פַּעַק מִיט צְרוֹת אַון לְיַדְעַן, ווֹאַם יְעַדְרָעַר טְרָאַנְטָה אַוְיַּף זַיְנָעַט פְּלִיעִיצָמָס, זַעַהַעַן מִיר נִישְׁתְּ מִיט אַונְזָוָעַע אַוְיַּנְעַן, דֵי שְׁרַעְקְלִיבָּעַ אַוְמְגַלְיַקָּעַן ווּלְכָבָן עַס טְרַעְפָּעַן פִּילְמַעְנְשָׁעַן, קְרָאַנְקָהִיטָּעַן, אַרְיְמִקְיַיִט. עַלְעַד אַון נְוִיָּת אַון ווּלְכָבָן מַעְנְשָׁעַן רַאַנְגָּלְעַן זַיְך, אַזְוִי זַיְעַר לְעַבָּעַן ווּעַרט זַיְן נְמָאַם אַון ווּנְשָׁעַן זַיְך דַעַם טַוִּיט, ווּאַסְוּשָׁע אַזְוִי גַּרְוִיס דֵי שְׁמָה מִיט דַעַר תּוֹרָה ווֹאַם דַעַר צִילְעַט אַונְגַּפְּן צָוֵם אַלְעַם

ערְשָׁטָעַן פַּיַּן דֵי באַשָּׁאָפָעַן פּוֹנִים מַעְנְשָׁן?
אַ נְרוּסָעַט פִּילְאַזָּאָפָק האט אַמְּאָל גַּעַוְאַנְטָה, אַז עַר בְּעַטְרָאַכְט דֵי
מַעְנְשָׁעַן פֿאָר נָאַרְיַשְׁ, דַעַר מִיט ווֹאַם זַיְן פְּרִיעַעַן זַיְך ווּעַן אַמְּנְשָׁן ווּעַרט גַּעַבְּיַרְעַן
אוֹן ווּיְנְעַן ווּעַן עַר שְׁטָאַרְבָּט. נַאֲך זַיְן שְׁכָל, ווּלְאַטְעַן מַעְנְשָׁעַן בְּעַדְאַרְפָּט
וּיְנְעַן, ווּעַן אַקְינְד ווּעַרט גַּעַבְּיַרְעַן, יוּילְעַד מַעְנְשָׁעַן קּוֹמָט אַוְיַּף דַעַר ווּלְכָבָן
אַיְבָּעַרְצָוְטָרָאַגְּעַן אַין מַשְׁךְ פַּיַּן זַיְן לְעַבָּעַן שְׁרַעְקְלִיבָּעַ צְרוֹת אַון אַוְמְגַלְיַקָּעַן, אַון
מַיְוָאַלְטַז זַיְך בְּעַדְאַרְפָּט פְּרַעְהָוָן ווּעַן אַמְּנְשָׁן שְׁטָאַרְבָּט, יוּילְעַד ווּעַרט בְּעַפְּרִוִּיט
פַּיַּן נְרוּסָעַט צְרוֹת אַון טְרָאַנְגְּדִיעַס.

בור אפשר ווועט אויה וועלען זאגען רבות, או דאס איז נאר א פילאואפישע טעاري, אבער מיר אידען דארפען נלייבען או די באשאפונג פון'ס מענש איז א טובה סאר איהם, וועל איך איזק דא ברינגען איניגע בעוויזע, או אונזערע הרים האבען אויך בעטראכט די באשאפונג פון'ס מענש פארן נרעטען אומנליך און או עס זואט פארן מענש אלין פיל בעסער געווען וווען ער זאל נישט געווען געכירותן ווועגן.

צוויי מיט א האבען יאהר — דערציילט אונז די גمرا¹) — האבען איבער דיזער פראבלעム, דיסקוטרט די נרעטען אידישע חרים, די בית שמאי און די בית היל, צו איזו בעסער פארן מענש וואס ער איז געכירותן געווערעדן צו זואט פאר איהם פיל בעסער געווען או ער זאל נישט געווען געכירותן ווועגן, ביז זוי געגען גנדליך געקומען צום בעשלום, או עס זואט טאקי פיל נלייבער געווען פארן מענש ער זאל נישט געווען געכירותן ווועגן. אויף א אנדער ארט זאגען אונזערע חרים² או אויך די מלכים אין הימעל זאגען געווען געגען דער באשאפונג פון'ס מענש, און האבען געואנט צום באשעפה, מה אונוש כי תוכרנו ובן ארד כי חפקדנו³) מיט די דאוינו ווערטער האבען די מלכים אויסגעשלראכען זיער פראטעס, געגען דער באשאפונג פון אדם הראוזן, מיט מה אונוש כי תוכרנו און געגען די באשאפונג פון די נאנצע מענשהייט, מיט ובן אדם כי חפקדנו.

אווי דערציילען אויך די חמי המדרש⁴), או פיל מלכים פון'ס הימעל, געגען געווען בא דער מיינונג או דער מענש זאל נישט באשאפונג ווועגן. דער מלאך וואס הייסט, אמרת' האט געואנט, אל יברא, דער מענש זאל נישט בעשאפונג ווועגן, און דער מלאך וואס הייסט, שלום, אויך געווען בא די זעלבע מײַר גונמ, אל יברא, דער מענש זאל נישט באשאפונג ווועגן.

און צוליב דעם, וויל די שאפונג פון'ס מענש איז בכף נישט קיין נליך, הריבען זיך אן די "עשות הדברות", לוייט די מיינונג פון מעערער מפרשיות. אנסי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארין מצרים⁵) און נישט אשר בראתיך, וויל, נח די לאדם שלא נברא יותר משנברא, עס זואט פיל בעסער געווען פארן מענש ער זאל נישט געווען באשאפונג ווועגן...

און צוליב דעם זעלבען טעם, מאכען מיר יעדען פריה מארגען די ברכה, שלא עשיי אשה, און נישט שעשיי איש, וויל ווי איזו קען א מענש מאכען א ברכה איזן לוייבען דעם אויבערשטען אויך דעם וואס ער האט איהם באשאפונג, וווען אָם לְעֵבָן אֶלְיִזְׁאָרְיָהּ אֲזִי דָעֵר נְרֻעַתְּרָא אָמְגָנְלִיקָהּ. ער קען איהם עכטטענים געבען אָדָנְקָהּ דְעַרְפָּאָרְהּ אָזְאָוִיבָּרְאָרְבָּהּ אֲזִי עָרְחָתְּשָׁהָרְבָּהּ נְיִשְׁטָהּ

¹ עירובין יג. ² סנהדרין לא. ³ תהילים ח. ⁴ בראשית רבבה פ'ה. ⁵ שמות כ

בашפען נועוארען אַ נקבה, וועלכע אוֹז אונטערווארפען נאָך מעהָר צדָות אָן
ליידען אלס אַ מאָן.

און עם וויזט אויס או אונזערע חכמי המדרש האבען אויך בענראכט דעם
טויט פונגס מענשען אלס א ערלעזונג און א רעטונג פון אלע זייןע אומנלאיקען
און ליזידען, וויל אופין פסק, וירא אלקיט אט כל אשר עשה והנה טוב מאָד¹)
און נאמט הדאט דערזעהן די נאנצע שאפונג און זי איי זעהר גוט, זאנען אונזערע
חכמי המדרש, טוב זה החיים, גוט אווי דאס לאבען, מאָד זה המתות,²) זעהר גוט
דאָס אוין דער טויזט.

די חמי המדרש האבען אונז דא ענטראקט זיינדר אונשודונג אויף דעם באשא
פונג פונגס מעניש, אפשר ווועט זיך דאך עמייצער געפונגען און זאנגען או דאס ליעבען
איו גומ, צוליב דיביליגע פערנינגענעס און וואלוועעלע האות וואס א מעניש גענימיט
זו מאל אויף דייזער ווועלט און ווועט ווועלען זאנגען, אוּ טוב זה החיים, אוּ ליעבען
איו פארט גומ, זאל ער וויסען או אובי ער רעכענט דאס ליעבען פאר גומ, אוּ
מאד זה המות, איו דער טויט פיל בעסער, וויל וואס פאָר א וווערט האבען די
עטלייכע ביליגע פערנינגענעס וואס דער מעניש גענימיט צו מאל פון דער ווועלט
געגען די שטענדיגע אומנלאיקען און יסורים וואס דינגלען איהם שטענדיג איזום, פון
וואַלעבע נור דער מוטט בעפרוייט איהם.

anon az umiz'ur vovut zo'leun unpe'eran avif dur da'ognur pranu, dur
menesh al'in ai sholdig ain yineu crrot an liyidun, a simon az adam horashon
be'afar ur ha'at nu'indint ha'at nulubet niklich, um ha'at aidem na'ar nishshet nu'
puha'el, zik nu'usen ain n'urz anan danot anon anan zarg, anon urshet na'ak dum
v'omur ur ha'at nu'indint, ha'at aidem heshit arorim nuslyidurit ponim n'n urz anon
um ha'abun zik angnuhoben shi'tun avif zayn kapr crrot anon liyidun, anon um aiyo
nu'komen avif aidem di norustu' zraha pon, bo'ut apik ha'acel lechm³), anon aiyo
zungen allu meneshun sholdig ain v'ye'reu crrot, v'oyl v'oy firun nishshet kiyin arinthal
ben le'eben, berignenun zik al'in amonlikun avif zayn, aiyo v'oy shelma ha'melch ha'at
nu'zant, a'olat adam temef ha'ibco v'el ha'iyuf labo⁴) adam na'riskiyit ponim menesh
pa'kridimt zineu v'ungenun anon ai' ganer berono' avif nat anon pru'nt she'alo'ot op'en
ba'shef'ur, far v'omur adam le'eben zik azoy shou'er anon bitemur, dum
zo'leun nudanek ha'at shelma arorisnu'ant avik avif a'ndur arat: reah voh
me'atyi asher u'sha ha'alekim at adam y'sher v'hama b'ksho chshonot r'bis,⁵ v'oh
nord v'omur avik ha'ab avos'ufponun, gam ha'at b'usafen dum menesh ur v'el zayn

1) בראשית לא 2) ביר פיא. 3) בראשית א. 4) משלוית. 5) קהלה.

לייטשע, אבער זעה, די מענשען האבען נועזכת צו פאָרדעריען זיייער השבונות.
דאס הײַסְט, או דער מענש איז אלײַן שולידיג אין זיין אומַנְלִיקָען, די מענשען
מאכען אלײַן שוער זיינֶר לְעֵבָעָן דָּרָךְ זייַעַר פֿאָרְקִירְמְטָע וּוּנְעָן אָן פֿאָרְדְּרִיטָע
השבונות, אַ סִּימָן אוֹ גָּאַטְהָאַט טָאָקי באַשָּׁאָפָעָן אָדָם הָרָאַשָּׁׂׂון גָּוָת אָן פִּין, נֹרָ
עד האט זיך פֿאָרוֹיְנְדִינְט אָן האט נֻבְּרָאָכְט אָוָף זיך צְרוֹת אָן אָזְיִי בְּרִינְ
געַן אָזְיך אַלְעָ מענשען אָוָיפְּ זיך אָוְמְנְלִיקָען דָּרָךְ זייַעַר שְׁלַעַכְטָע אָן פֿאָרְדְּאָרְ
בענע מעשים.

דער דאזינער חירזן וואלט אפער געווין אונגענוןמען, ער ווערט אבער אונגענט, דורך דעם, וויל דאם וואלט רעכט געווין, ווען מיר זאלען זעהען אין דער וועלט פרום הערליך ליטע ליזידען נישט און ליעבען זיך נריינט און נור זינדיינע און שלעכטע ליזידען דורך זיערע שלעכטע מעשיים, וואלטען מיר געוואנט, אמת, די מענשען אלין ענען שולדיג אין זיערע צרות און ליזידען, ווען מיר זעהען אבער לאה, יש צדיקים שמנייע אליהם במעשה הרשעים, פארהן צדיקים וואס ליזידען נלייך זוי וואלטען געטאן אווי ווי די מעשי פון רשעים, יש רשעים שמנייע אליהם במעשה הצדיקים ¹⁾ און סאיי זוינער פארהן רשעים וואס עס געהט זוי גות נלייך זוי זוי וואלטען געטאן מעשיים פון צדיקים, דאם הייסט, נישט אלע צדיקים איז שלעכט און נישט אלע רשעים אויז גות, נור יש' צדיקים שמנייע אליהם במעשה הרשעים ויש' רשעים שמנייע אליהם במעשה הצדיקים, פארהן נור א טיל צדיקים וואס אויז זיז שלעכט און א טיל רשעים וואס אויז זוי גות, אויז און בידע קאנטיגא- ריעס צדיקים און רשעים, אויז דא א טיל וואס ליעבען נריינט און א טיל וואס ליזידען, זעהט זיך דערפונן אדרויס איז סאיי נישט געווונט איז די מעשי טוכנים אדרער אין די שלעכט מעשיים פון'ם מענש, בלײיבט זוינער די פראנע צו וועלכען צוועק האט דער אויבערשטער בעשאפען דעם מענש ער זאל אווי פיל ליזידען, צו וועלכען צוועק האט ער בעשאפען די מענשהייט וואס דער גראנט טיל ליעבעט שועער און ליזידעט שרעקליך און נור נאר א אונבעדייטענדער קליגינער טיל גענסט עטואס פון'ם ליעבען ? .. .

אָנוּ אָנוּ מִר זָאַלעַן אַפְּלַיְוָן אֲנַעַכְעַן אָנוּ אַיְן אַמְתָּה זָעַנְעַן טַאַקְיָה דֵּי מְעַנְשָׁעַן
אַלְיַין שְׁוֹדְדִינְגָן אַיְן וַיַּעֲדַע צְרוֹת אָנוּ לְיִידְעַן, דָוְרָק זַיְעַרְעַ שְׁלַעַכְטָעַ מְעַשִּׁים, אָנוּ דָאַם
וּוְאַם מִיר זָעַהַעַן צַו מַאַל אָז אַרְשָׁע נְעהַת גּוֹת אַיְן אַ צְדִיק נְעהַת שְׁלַעַכְטָעַ
אַיְן דָאַם דָרְעַר פָאָה, וַיְיַיְלָדָם נְוטָע אָנוּ דָאַם שְׁלַעַכְטָעַ וּוּרְתָמָן נִישְׁטָמָן בְּאַצְהָלָט
לְקוֹמֶת דֵי הַאנְדְּלֻגָּן פָוָן אַינְדְּיוֹזְוֹדְלָעַ מְעַנְשָׁעַן, נָוָר לְוִיטְדִי מְעַרְהַיִת אָנוּ וַיְיַיְלָדָם
דָעַר רָוב מְעַנְשָׁעַן זָעַנְעַן זִינְדְּגָן לְיִידְעַן דָעַרְגְּנָטָרָעַ צַו מַאַל אַוְיךְ אָונְשְׁוֹלְדִינָעַ, אָזְוִי וּוְיַיְלָדָם

1) קהילת הא

דער איסשפרוק פון דער נمرا אוי, בהדי הוצאה לקי כרבא¹⁾, מיטן דארען, ווערט אוי איסנעריסען דער נידנציגן. אדרער אוי ווי די משנה זאנט, אוי לרשע אוי לשכנו²⁾ או פאייז וועה דעם רשע איז אוי וועה זיין שכן, און וויל די מעהרהייט פון די מענישען וענען זינדיין ליזידען צוישען ווי אוי נוטע, אבער לעומן זענען טאקע מענישען אליען שולדינן אין די צרות און ליזידען אין וועלכע מענישען מאטערען זיך אוף דער וועלט, ואסושע פאר א טעה האבען מיר ווילדער צום באשאפען מענישען זאלען זיך אוי פלאגע און מאטערען אין דעם נידנוּם וואס הייסט וועלט, ווען די מענישען אליען זענען שולדינן אין דעם? דאס איז אבער קיין תירז נישט, וויל אפלוּ מיר זאלען זענען או די מענישען אליען האבען נבראכט אוף זיך צרות און ליזידען דורך ווילדער שלעכטע מעשים, בליבט ווילדער די פראנע, צו וועלכען צוועק האט טאקי השית באשאפען די מענישען, וואס וועלען ווערט און ברינגען אוף זיך גויט און פיין, דער בורא כל העולמים וועלכער וויסט אין אנהייב דעם סוף, דער באשעפער פון דער וועלט, וואס וויפט אלעט פון פרוּ, האט דאך נעקענט וויסען או דאס פיין מענישעלע וועלכעם ער האט באשאפען, וועט נישט קענען איסאלטען די מלחה מיטן יצר הרע, און וועט סוף כל סוף זינדיין און נאך איהם וועט די נאנצע מענישהייט ווערט אונדרדאבען און וועלען ברינגען אוף זיך שרעקליכע אומנלייקען, וואס האט איהם גענוצט די נאנצע קאמעדיע, צו וועלכען צוועק האט ער בעדראפעט באשאפען א וועלט מיט זינדיין ברואים, א וועלט מיט ווילדער הוות אין געשטאלט פון מענישען אין וועלכער-זיך זאלען זיך מאטערען און אוי פיל פלאגען?

און או מיר וועלען זיך א ביסעל מהר פארטיפען אין דער דזינער הקורה, וועט אונו נישט קשה זיין נור אוף די באשאונג פון'ס מענש, צוואמען מיט דער דזינער פראכט, צו וועלכען צוועק האט דער איבערשטער באשאפען דעם מענש, וואס איז אוי זינדיין און ליזידען אוי פיל, אין משך פון זיין לעבען, צוואמען מיט דיזער פראכט, וועט אונט קשה זיין נאך הענליך זאכען. . .

מיר זעהן, או די תורה האט געלגעט זעהר פיל געוויכט אוף דעם עניין פון יציאת מצרים, בא יעדער געלגענהייט דערמאנט אונט די תורה, מיר זאלען גערענקען, או מיר זענען געוויכט אונט מצרים און השית האט אונט פון דארט בעפרייעט, נישט וועניגער פון פונטצין מאל ווערט אין דער תורה דער מאנט דער עניין פון יציאת מצרים³⁾, די עשרה הדרבות הויבען זיך אן, אני ה' אלקך אשר הוצאה מארץ מצרים⁴⁾, איך בין גאט דין גאט וואס האט דיך

1) ביך ציב 2) גנעums פיב מיא 3) זעה התקוני זהר התקונה הלהז ותרין.

4) שמות כ'.

ארוויסגעזיגען פון לאנד מצרים, אינע פון די זוקס .¹⁾ וואס איד דארך
ואנען אלע מאג נאכ'ן דאוועגען, אויך די זכירה פון יציאת מצרים, פיל מצות
פון דער תורה ווי : שבת, יומ טוב, שמיטה, רבית, ציצית, משקלות וכדומה, זענען
פארביגען מיט יציאת מצרים, א חוין די מצות פסח, מצה און מדור וועלכע שטעה
הען אין א דיריעקטע פארביגען מיט דעם עניין פון יציאת מצרים, פסח אויפער
נאכט איז א בעונדרער חוב צו דערצעהעלען פון יציאת מצרים. איזו ווי מיד
ואנען ואפילו כלנו הכתים, כלנו נבונים, כלנו יודיעים את התורה, מצוה עליינו לפסח
ביציאת מצרים, וכל המרבה לפסח ביציאת מצרים הווי זה משוכחה²⁾, אפילו מיר זענען
אלע קלינע ליט, אלע פארשטענידיגע, אלע קענען מיר די תורה, איז א, מצוה צו
דערציילען פון יציאת מצרים, און ווער עם דערציילט וואס מעדר פון יציאת
מצרים איז ווערט ער זאל געלזיבט ווערטן.

דא פרענט זיך אויך די פראנע, וואס איז געווארען פון די אלע נסימ און
פונס גאנצען יציאת מצרים מיר זענען ווירדר אריין אין פערשיידגען גלוותען,
איבערהויפט איצט אין דיזען גלוות אין וועלכען מיר זענען שוין איריבער אכצען
הונדרט יהוד צויזעט אין צושפראיט אין אלע עקען פון דער ווערט ארט
גערינגעלט מיט בלוטינע שונאים וועלכע זוכען אלע מיטלען אונז אומצובייניגען
וואס פאר א בעדייטונג האבען פאר אונז איצט די נסימ פון יציאת מצרים וואס
מיר דארפערן צוויי פיל מאל דערמאען.

און איז נאט האט אונז אריין גערבאכט קיין אידין ישראל, מקיים צו ווין די
ווערטער : זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לורעך
אתנה דאס איז דאס לאנד וואס איך האב געשוואווען צו אברהם, יצחק און

1) די זוקס .²⁾ זכירות, שבת, יציאת מצרים, מתן תורה, מעשה הענל.
זכירות מרבים, און מהו עמלק. א טיל רעכגען זיבען. זכירות און די זיבטע איז,
זכירת המן, הנאן רביע עמדין זיל רעכגען צעהן זכירות אוןעס קומען דער
ריבער צו : מיר זאלען געדענעקען או השיות שפיזיט די וועלט, איזו ווי די תורה זאנט
ו'כלה' את ה' אלקיך כי הוא הנזהן לך כה לעשות חיל, און נאט האט אונז גערעטעט
פוןblk און בלעם, איזו ווי דער פסוק זאנט : עמי זכר נא מה עיןblk מלך
מאכ' ומה ענה אותו בלעם בן בעור און צו געדענעקען ירושלים, איזו ווי עם שטעהט;
אם אשכח ירושלים תשכח ימני, תרבך לשוני להבי אם לא, אוכרי, בא די אלע
שטעחת זכירה.

2) הנדה של פסח. פיסקא עבדים היינו.

א טיל מפרשים פרענען, אויב דאס דערציילען פון יציאת מצרים איז א מצה, איז
ווי דער בעל הנדה זאנט : מצה עליינו לפסח ביציאת מצרים, פאר וואס מאכען מיר
ニישט קיין ברכה, אשר קדשו במצוותיו וצינו לפסח ביציאת מצרים, איזו ווי מיד
מאכען א ברכת אויך יעדער מצה, על אכילת מצה, על אכילת מרווה, לשם קול
שופר, על מקרא מנילה וכדומה ? דער תירזין איז, או מיר קענען מאכען א ברכה

יעקב און געזאנט צו דינגען קינדרער וועל איך זי געבען,¹⁾ וואס איז געוואָדען פון דאָר דזונער געטליכער הנטה נאָך דעם וואָס מיר געגען פֿאַרטֿרִיבּעַן געוואָדען אַין פֿאַרְשֿׁידּעַן גַּלוֹתְּעַן אָן דָּס לָאָנָּד וְאָס גַּאֲתָהּ גַּעַשְׂוָאוּרְעַן אָן עֶר וְוַעַשְׂעַס אָנוֹ גַּעַבְּעַן, אַיְן אַין פֿרְעָמְדָּע הַעֲנָד אָן מִיר וְוַאֲונְדּעַן פִּון אַין גַּלוֹת אַין צוּיְיטּעַן.

און ווען שלמה המלך האט גענדינט דעם בו פונס בית המקדש, איז די שמחה פונס נאנצען אַירְדּישּׁעַן פֿאַלְקּ גַּעַוְעַן נְרוּוּס אָהָן אַ עַק, אַוְוי וְויַעַר פֿאַסּוּק דערציילט אָנוֹן: וְיעַשׂ שלמה בעה הַחְיָה אַתְּ הַחְגָּה, אָן שלמה האט אַין יַעֲנֵר צִיְּשָׁת גַּעַמְאַנְטָט דעם יָם טָוב, וְכָל יִשְׂרָאֵל עַמּוּ קָהָל נְדוּל, אָן אלְעַ אַידְעַן סִיטּ אַיהם אַ נְוִוִּישׁ פֿעַרְזָאַמְּלָוְגָן, מְלָבָא חַמְתּ עַד נְהַל מִצְרָיִם, פִּון חַמְתּ בַּיּוּ מִצְרָיִם, לְפִנֵּי הַ אַלְקִינוּ, פֿאַר גַּאֲתָה אַונְזּוּר גַּאֲתָה, שְׁבָעַ יָמִים וְשְׁבָעַ יָמִים אַרְבָּעָה עַשְׂרָה יָמִים,²⁾ זַיְעַבְּעַן טָאג אַין זַיְעַבְּעַן טָאג, פֿעַרְצָעַן טָאג, פֿרְעָנְצָזְיךְ אַזְּקִיךְ וְאַסְּמָעַן, וְאָסְמָעַן אַיְזְרָה שְׁמָחָה גַּעַוְעַן אַזְּזִירְנִים, אַזְּדָעַר וְעַלְבִּינְגָּר בַּיּוּ מִקְדָּשָׁה אַטְּ בְּעַדְאַרְפָּטָה שְׁבָעַטְעַר חַרְבָּה וְוַעַרְנָה, אָן נְוּיָס זַאלְעַן פֿאַרְשּׁוּעַבְּעַן זַיְן הַיְלִינְקִיטּ ?

דער שליסעל צו די אלְעַ פֿרְאַנְעַן אַיְזְרָה אַבְּעַר אַיְינְעַר, וְעַן מִיר זַאלְעַן וְוַעַלְעַן דַּעַנְקָעַן, אַזְּ דַּי מַעַנְשָׁעַן וְוַעַלְעַן פֿעַרְבְּלִיבְּעַן אַין זַיְעַר זַיְנְדִּינְעַן צּוֹשְׁטָאָהָה, אָן אַיְבִּינְג וְוַעַלְעַן זַיְן זַיְקְ רַאַנְגְּלָעַן אַן מַאְשָׁעַרְעַן אַין דַּי גַּעַנְעַל פִּון דַּי נַרְעַמְעַז אַוְמְלִיקָעַן, אַזְּזִיר זַיְעַהָעַן אַיצְטָה, וְוַאַלְטָעַן מִיר גַּעַוְעַן בַּאַרְעַכְתִּינְטָמָט מִיט אַונְזּוּר פֿרְאַנְעַן, וְוַאַצְוּ הַאַט גַּאֲתָה בְּעַדְאַרְפָּט בַּעַשְׁאַפְּעַן דַּעַם מַעַנְשָׁעַן וְוַעַלְבָּעַר אַיְזְרָה זַיְנְדִּינְג אָן לִיְדָעַת אַזְּזִיר פִּילָּה, מִיר גַּלְוִוְּבָעַן אַבְּעַר אַנְדְּרָעַשָּׁה, אַונְזּוּרְעַן נְבָיאָהָה אָנוֹ פֿאַרְדָּ זַיְכְּרָעַת אַזְּ סּוֹפְּ כָּל סּוֹפְּ וְעַט דַּעַר מַעַנְשָׁלְבָּעַר נִיסְתָּה נְעַלְיְתְּעַרְתָּה וְוַעַרְעָן, אָן אלְעַ שְׁלַעְכְּתִּינְקִיטָּעַן פִּוןְסָמְעַשׁ וְוַעַלְעַן פֿאַרְשְׁוּיְנְדָעַן, אַזְּזִיר זַיְיַי עַמְּלַעְתָּן דַּי וְוַעַרְתָּרָה פִּון יְשֻׁעָיָה בַּן אַמְוּן, וְמַלְאָה הַאֲרִין דַּעַת, אָן אלְעַ מַעַנְשָׁעַן אַזְּפָרְעָה דַּעַר עַדְאַרְפָּט

נָאָר אַזְּפָרְעָה מַצְוָה וְוַאָּס וְיַיְהָט אַמָּס, לְמַשְׁלֵחַ מִיט אַ בְּזִית מַצָּה אַדְעָר מַרוּ אָזְזִיר שְׁוֹין יַזְאָ דַּי מַצָּה, חַקְיָת שּׁוֹפְּה, מַקְרָא מַנִּילָה אָן אַזְּזִיר אַלְעַ מַצָּה אַבְּעַן אַמָּס, אַפְּלִילְוּ לְמוֹד הַתּוֹרָה אַזְּזִיר אַזְּזִיר וְיַיְהָט אַנְמָרָה זַאֲנָת, אַפְּלִילְוּ לְאַ קָּרָא אַדְם אַלְאָ קִישׁ שְׁחִירָה וְעַרְבִּיתָ יַזְאָ דַּי לְמוֹד הַתּוֹרָה, (מַנְהָה צְ'טָה) אָן אַפְּלִילְוּ נָאָךְ דַּעַם חַנָּא וְאַס הַאֲלָט נִישְׁתָּאַזְזִיר, הַאַט אַזְּזִיר לְמוֹד הַתּוֹרָה אַמָּס, אַזְּזִיר זַיְיַי תְּהִנָּה בְּרַחְנָלָא, הַאַט גַּעַזְעַנְטָט נְעוֹאנְטָט: לְעוּלָם יְשַׁלֵּשָׁ אָדָם שְׁנָתוֹן שְׁלִישָׁ בְּמַקְרָא שְׁלִישָׁ בְּמַשְׁנָה וְשְׁלִישָׁ בְּנְמָרָא, צְדָעַנְטָט דְּרַאְטָט דַּי נְמָרָא, וּבָי יְדָעַ אַנְוָשָׁ בְּמַהְהָיִי, אָן עַנְפָּרָתָבּ כִּי קָמְדִין בְּיוּמִי, (עַזְיָץ קְדוּשָׁן לְ), וְעַהָעַן מִיר דְּרַפְּעָן, אָזְזִיר אַמְעַשׁ טִילְתָמָא אַיְזָעַ דַּעַם טָאנְג, אַזְּ דְּרַיְתָעַל מַקְרָא, אַזְּ דְּרַיְתָעַל מַשְׁנָה אָזְזִיר אַזְּ דְּרַיְתָעַל נְמָרָא אַזְּזִיר עַד יַזְאָ לְמוֹד הַתּוֹרָה, אַבְּעַר דַּאֲס דְּרַצְיָילְעַן פִּון יִצְחָאָת מַצְרִים הַאַט נִשְׁתָּה קִינְזָאָס, אַזְּזִיר וְיַיְהָט דִּינְטָזְדִּין אַיְזְרָה, כָּל "הַמְּרַבָּה" לְסִפְרָה הַרְבָּה וְהַמְּשֻׁבָּה, וְיִסְעַן מִיר דָאָךְ נִשְׁתָּה וְעַן מִיר הַאַבְּעָן גַּעַנְעַט מַתְּקוֹן זַיְן אַ בְּרָכָה.

(1) דברים לד. (2) מלכימ' א' ח.

זוערען פול מיט וויסען, כי כולם ידרו אotti למקטנס ועד נדלים¹⁾, וויל אלע מענשען וועלען דערקענען די גאנטהייט, פון קליאין בי גרויס, קיין אינטראגעס פון מענש צו מענש און פון פאלק צו פאלק ווועט נישט מעחד זיין, לא ישא גוי אל גוי חרב, עס ווועט מעחד נישט אויפהייבען קיין פאלק צום אנדערען א שוערד, לא ילמדו עוד מלחתה, און מ'וועט מעחד נישט לערנען קיין מלחתה,²⁾ מיר פאר- שטעהן גאנץ נומט, אז וווען די וועלט ווועט בעפורייט ווערען פון מלחתות און מיליטאריים וועלכען פארכצערט די בעטטע פארטמעגענס און פיעבענס פון טויונדען און הינדערטער טויונדען מענשען, ווי נלייקליך די מענשאייט ווועט זיך דאמעלס פילען, ווי אטי די מענשאייט ווועט דאמעלס פריי אכ אטעמען, אובי מיר גלויבען, אין מיר מוען גלויבען, אין די ווערטער פון אונגעראַן נביים, אז דער ניסט פון דער מענשאייט ווועט ענדליך געליטערט ווערען און ס'זעלען פארישוינדען אלע שלעכטיניקיטען, אלע עולות, אלע רציחות און אלע אונרעדען פון דער וועלט, די מענשאייט ווועט דערגרייבען דעם הויכטען גראָד פון יושר און פון צדק, דאמעלס ווועט אונז מעחד נישט קשה זיין אוף די שאפונג פונס מענש, וויל גי נאנצע כונה פונס באשעפער איז דער מענש פון די צוקונפט, וווען עס ווועט מעחד קיין שלעכטע מענשען נישט זיין די מענשאייט ווועט באשטעהן פון בלזיע צדיקים, דאמעלס וועלען קיין יסורים און קיין אומנלייקען אויך נישט זיין אוף דער וועלט, איזו ווי איזונערע חכמים זאגען, אור שברא הקביה ביום ראשון, די ליכט וואס נאט האט באשאפען דעם ערשתען טאג אָדָם צופה בו מסוף העולם עד סופו, האט א מענש נעקנט קווקען מיט איהר פון אין עק ווועט צום צויזיטען, כיוון שנסתכל הקביה בדור המבול זברור הפלגה, וווען השית האט אבער דערוואָהען או עס וועלען זיין שלעכטע מענשען ווי אין דור המבול און דור הפלגה, עמד וונגו לצדיקים לעתוד לבא³⁾, האט נאט בעהאלטען די דאיינע ליכט פאר די צדיקים פון דער צוקונפט, אין דיווען מאמר האבען אונזערע חכמים בעהאלטען דעם נאנצען סוד פון דער בא- שאפונג פונס מענש, נאט האט בעהאפען די וועלט פול מיט פערניגען, זעהדר א שענהן און זעהדר א נוטע וועלט, א וועלט אחן יסורים און אחן אומנלייקען, דאס הייסט, אור שברא הקביה ביום ראשון אָדָם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, זאגען אבער נעקומען אוילכע בענשען ווי אין דור המבול און אין דור הפלגה און האבען מיט זיינדרע שלעכטע מעשים נבעראכט אומנלייקען אויך זיך, האט דער באשעפער בעהאלטען די נוטע און ליעטיגע וועלט וונגען דער צוקונפט, דאס הייסט או כל זמן די מענשען זאגען זינדיין איז די וועלט פול מיט צרות און ליידען, אין דער צוקונפט אבער, לעתוד לבא, וווען דער ניסט פונס מענש ווועט געליטערט ווערען און די מענשאייט ווועט זיין נור מיט יושר און צדק, דאמעלס ווועט די וועלט

(1) ישע' י. (2) דארט (3) הנינה י.ב.

וועדר זיין ליכטיג און גוט, אהן צרות, אהן ליידען, איצט פארשטעהען מײַ שווין
או דער נאנצער הכליה פון די מענשהיט דער נאנצער הכליה פון בריאת האדם
אייז די מענשהיט פון דער צוקונפט, וועלכע וועלכע זיעבען אַ ויסען שטילען זיעבען
און זיעבען גענישען פון אלע פערנגיינעם פון דער וועלט, אווי וויי אדם הראשון
בעפָאָר דער האט געווינדיגט.

דאמעלט וועלכע איך פערוירקליכט און פאראייביגט ווערען די אלע נסימ פון
יציאת מצרים, אווי ווי דער נביא ואנט, כי מי צאתק מאָרץ מצרים אַראָנוּ נְסָלָאָות¹
אווי ווי אין די צייטען פון יציאת מצרים, וועלכע איך בעויזען ואָונְדָּעָר, טראָז מיר
זענען איצט אין נלוֹת האָפָען מיר אָבָעָה, או די אלע וואָנדָעָר פון יציאת מצרים
זיעבען אין דער צוקונפט בענייעט ווערדען, מיר נלוֹבָעָן אין די רִידֶר פון אָונְזָעָר
נְבָיאָים, או די זיעבען נישט אָמְקָומָעָן אין נלוֹת, מי זידערהאָלָעָן אָן דערצְיִילָעָן
שטענדיג די נסימ פון יציאת מצרים, בָּרוּץ בְּאָפָעָסְטִינָעָן דָּעַם נלוֹבָעָן אין אָונְזָעָר
הערצער, או די אלע וואָנדָעָר, וועלכע צוֹרִיק בענייעט ווערען אָן דאמעלט וועט
שוין נישט זיין קיין ציטוּוּיְלִינָעָ נאָולָה, וויל, דורך דעם יושר אָן צְדָק ווּאָסְטָה
מענשהיט וועט דערנְרִיבָעָן, וועט שוין מהער קיין אָומְנְלִיקָעָן נישט זיין אויף
דער וועלט.

און דאמעלט וועט אויַּך אָוִיפָּ אַיִּיבָגָן פערוירקליכט ווערען די דערמאָנטע
הבטחה פון דְּשִׁוִּיתָה, זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם לֵיצָחָק וַיְעַקְּבָּה לְאָמָר לְפָרָעָךְ
אתנהה, אידען וועלכע זיך צוֹרִיק באָזְעָעָן אין לאָנָדָה פון זיְעָרָ אַבָּותָ, אָן וועלכע
שוין פון דָּאָרָט נישט מעהָר פָּאָרְטְּרִיבָעָן ווערען, וויל נור יושר אָן צְדָק ווּאָסְטָה
שוין דָּאָן עֲקִסְטִירָעָן אָוִיפָּ דער וועלט.

איך דער בית המקדש וועלכער איז חָרָב גַּעֲוָאָרָעָן, וועט ווּידָעָר אָוִיפָּ
געובייעט ווערען, מיט מעהָר נְלָאָנִיךְ אָן פְּרָאָכָט ווי דער, ערשותער אָן צוּוִיטָעָר בֵּית
המקדש, אווי ווי דער נביא ואנט : נְדוּלָה יְהִי כָּבֹוד הַבַּיִת הַאָחָרָן הַוָּה מִן הַרְאָשָׁוֹן²
און עס וועט זיַּן גְּדַעַת דָּעַר כְּבֹוד פָּוֹן לְעַצְמָעָן בֵּית המקדש אלָס פָּנוּס עֲרַשְׁתָּעָן,
און די שמחה ווּאָס אִידען האָבָעָן זיך גְּנִיפְרִישָׂת ווערען אָן דָּאָם וועט שוין זיין
בְּוֵי פָּוֹן עֲרַשְׁתָּעָן בֵּית המקדש, וועט אָוִיפְנְעַפְרִישָׂת ווערען אָן דָּאָם וועט שוין זיין
אָ אַיִּיבָגָן שמחה, אווי ווי דָּאָרָט נְבָיא האָט אַינוֹ מְבָתָה גַּעֲוָעָן, לֹא יְבָא עוֹד
שְׁמַשְׁךְ וַיְרַחֵךְ לֹא יָסּוֹף וְהִי הַלְּקָאָר עַוְלָם³, אָן דִּין זיין וועט נישט מעהָר
אָונְשְׁעָרְנָהָעָן אָן דִּין לְבָנָה וועט נישט מעהָר פָּאָרְלִירָעָן זיין לְיכְטִינְקִיט, וויל
נאָט וועט זיין דִּין אַיִּיבָגָן לִיכְטָמָ.

איצט וועט אָנוּ שׁוֹין נישט קָשָׁה זיין פָּאָר ווּאָס מִיר דָּאָרְפָּעָן זיך פָּרָעהָן
מייט דער תורה, אָן פָּאָר ווּאָס שְׁבָת בְּרָאָשָׁית אָיז בַּי אָנוּ אָ חַשְׁבוּר שְׁבָת,

(1) מִיכָּה ז (2) יְהֹסָדָל ל' (3) חַנִּיבָה.

ווען מיר הויבען אויפס ני אין די תורה וועלכע פאננט און מיט די ערצעהלהונג
פון בריאת האדם, וויל ענדליך וועט דאם פֿעַבָּען זיין גוט, מענשען וועלען נלייך-
ליך זיין און וועלען מעהר נישט וויסען פון די אלע אומנלייקען וואס זיי ליידען איצט,
די וועלט וועלכע אייזט א נוהג און מענשען מאטערען זיך אין איהר, וועט
פערוואנדעלט ווערען אין א נן ערן. אין וועלכער מענשען וועלען זיך נלייךיך פֿעַ-
בען — דאמעלס וועלען מיר פֿאַרְשְׁטַהֲעָן די ווערטער פון דער תירה. וורא אלקיט
את כל אשר עשה והנה טוב מאר, זה החיים, מענשען וועלען נלייך-
ליך פֿעַבָּען אהי זוי א דס הראשן האט געלעבט בעפֿאַר ער האט
געונדיינט, אהן זאָרג און אהן יסורים, די וועלט וועט זיין א אמתער
בן ערן און די מענשען מלאכים, אהן קנאָה, אהן שנאה, אהן האט
אהן פֿיַּנְדְּשָׁאָפְּט, אהן אינטראַים און אהן רצחות, אהן עולות און אהן שקרים,
און ווען וועלען מיר דאם דערנרייכען? ווען דער מענשליכער ניסט וועט געלִיִּי-
טערט ווערען און עס וועט זיין נאלע יושר און צדק אויף דער וועלט. . .

די אוינען פון יעדען אינציינען מענש דארפֿען דאריבער געריכטער זיין נור
זו דער צוקונפט, צו דער גליקיכער צוקונפט, ווען עס וועלען דערפלט ווערען די
ווערטער פון אוניערע נביאים, איבערהויבט די נביאות פון ישעה בן אמויין, און
דאמעלס וועט געלעוט ווערען די פראַבלעט פון די באַשאַפּוֹן פֿוֹנִים מענש, און
זוחאמען מיט דיווער פראַבלעט, וועלען אויך די איבריגע דערמאַנטע פראַבלעטען
געלעוט ווערען. . .

בָּרָאשִׁית

ב.

טַעֲמָא! דֵי בָּאַשָּׁאָפּוֹנְג פָּוָן אָדָם הָרָאָשׁוֹן, אָוְנוּזָעֶרֶע שִׁילָעֶן אָוָן
בָּתִי מַדְרָשִׁים אַמְּאָל אָוָן הַיִּינְט.

אין דער פָּאַרְינְעַ דְּרָשָׁה האָב אַיך אָרוֹם נְעָרְעַט דֵי פְּרָאַכְּלָעַמְעַ פָּוָן בְּרִיאָת
הָאָדָם בְּכָלְלַ, אַין דער אַיצְטִינְעַ דְּרָשָׁה ווַיֵּל אַיך אָרוֹם רַיְדָעַן דֵי בָּאַשָּׁאָפּוֹנְג פָּוָן
אָדָם הָרָאָשׁוֹן אַלְיַין, אָוָן ווַיְיל עַס קָעַן זַיִן אָוָן דֵי אַיצְטִינְעַ דְּרָשָׁה זַאַל אַכְּבָּסְלַ
מְעהָרָעַר דְּוַיְעָרַעַן, ווַיֵּל אַיך אַיך בְּעַשְׁעַן רְבוּתִי אַיְהָר זַאַלְט מִיך אַוְיסְטְּמָעַרְקָאָם
אוּסְחָעָרָעַן אָוָן אַיך זַאַל נִישְׁתַּחֲוֵידַעַן ווַיְעַנְּרַע מַנִּיד הָאָט גַּעֲלִיטָעַן
אַמְּנִיד אַיך אַמְּאָל נְעַקְמָעַן אָוָן אַשְׁטָעַטְלַ אָוָן הָאָט שְׁבָה בָּאַטְמָאָן גַּעַזְאָנְטַ
אַדְרָשָׁה, ווַעֲלַכְעַ הָאָט גַּעַדְיוּרָטַ, נִשְׁתַּחֲוֵידַעַן פָּוָן נְאַנְצַעַ דָּרְיַי שְׂעִירַ, אַוְיַיַּךְ
מְאַרְעָעַן, זַיְנָטָאָן, הָאָט אַיְהָם בָּאַגְּעָנָעָנַט אַאַידַּ, אַ שְׁעַהְגָּרַבְּלַ הַבַּיִת פָּוָנִיםַ
שְׁטָעַטְעַלְ, דָּעַר אַיְדַּ הָאָט דָּעַם מַנִּיד אַבְּנָעַשְׁטָעַלְטַ אָוָן נָאַט זַאַנְטַ צַו אַיְהָםַ
רְבִּי, דָּוָרְךָ אַיְיָרַ נְעַכְמָנַעַ דְּרָשָׁה האָב אַיך דֵי נְאַכְטַ נִשְׁתַּחֲוֵידַעַן אַ אוֹיְגַן צַו
מְאַכְעַן, אַוְיַי! — הָאָט דָּעַר מַנִּיד צְוֹפְרָעָעַן אָוָן מִיטַּ אַבְּיָאלָעַ נָאָה גַּעַוְונָתַ צָוַם
אַרְדָּעַן — הַיִּסְטַּחַטְעַס אַוְ דָּעַר מַסְרַרְ פָּוָן מִיְּן דְּרָשָׁה הָאָט אַוְיַיַּךְ שְׁטָרָקַ נְעַ-
וּוֹרָקָטַ, חַלְילַה — הָאָט אַיְהָם דָּעַר אַיְדַּ נְעַנְפָּרָט — אַוְיַי ווַיְיַהְהָרַ הָאָט גַּעַבְ-
טָעַן אַגְּנָהְוִיבָּעַן אַיְיָרַ דְּרָשָׁה, הָאָט מִיךְ בָּאַפְּלָעַן אַ שְׁלָאָפַעַן אָוָן בֵּין אַבְּנָעַשְׁלָאַפְּעַן
דֵי נְאַנְצַעַ דָּרְיַי שְׂעִירַ ווַיְפִילַ אַיְיָרַ דְּרָשָׁה גַּעַדְיוּרָט אָוָן אַיךְ האָב אַטְבָּעַ אָוָן
אַיךְ שְׁלָאָפַעַן בָּאַטְמָאָן קָעַן אַיךְ שְׂוִין נִשְׁתַּחֲוֵידַעַן אַוְיַגְעַטְעַן . . .

אַיךְ ווַיֵּל הָאַפְּעַן רְבוּתִי אָוָן מִיְּן אַיצְטִינְעַ דְּרָשָׁה ווּעַט אַיךְ יָא אַינְטָעַרְעַ
סִירָעַן אָוָן אַפְּלַו אַיְינָעַם פָּוָן אַיךְ נִשְׁתַּחֲוֵידַעַן.

דָּאָם ווַיְכְּמִיסְטַּחַטְעַ פָּוָן הַיְנְטִינְעַ סְדָרָה אַיְוָן אַחֲן סְפָק דָּעַר עַנְיַן ווַיְאַזְוֵי גַּאַט
הָאָט בָּאַשָּׁאָפּוֹנְג דָּעַם עַדְשָׁעַן מַעְנָשַׁ, אָדָם הָרָאָשׁוֹן, דֵי תּוֹרָה דְּעַרְצִילַת אָוָנה. וּבְרָא
אַלְקִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמֹו בְּצַלְמֹ אַלְקִים בְּרָא אָוֹתוֹ¹⁾ אָוָן נָאַט הָאָט בָּאַשָּׁאָפּוֹנְג אַדְמָן
אָז זַיִן פָּאָרָט, אַיְן פָּאָרָט פָּוָן נָאַט הָאָט עַר אַיְהָם בָּאַשָּׁאָפּוֹנְג, מַר שְׁטָעַלְעַן זַיִן
פָּאָר אָוָן אָדָם הָרָאָשׁוֹן ווַיְעַנְדֵי יְצִירָה כְּפִי שְׁלַחְקָה, דֵי מִיסְטְּמָעַרְשָׁאָפַט פָּוָן
נָאַט אַלְיַין אָז עַר אָוָרָאִי גַּעַוְעַן אַ גַּעַרְעַנְדָרְ מַעְנָשַׁ, אַחֲן אַ שְׁוּם פַּעַהְלָעַר אַזְוֵי

1) בראשית א. כ"ז.

ויבע עם פאמט פאר אווא מיטצעער ווי השית אරויים צו געבען פון זייןע הענד א
סאלקאמען שטיקעל ארכבעט אהן א שומ דעטעקט. אהן אונגערע חכמים שטעלען
טאקווע פאל ארטען אלס זעהר א היינע פערזעניליבקייט, ארטם הראשון — זאנען איני
זערע חכמים — מן הארץ ער לורך, וויא מסוף העולם ועד סוסו¹⁾ ארטם הראשון
אייז געווען פון דער ער בעז צום הימעל, אנדערע זאנען אוך פון איין עק וועלט בייז
צום צווויטען, מיר פארשטעהן, או די חוליל זענען אונז נישט נעקמען דערציילען או
ארטם הראשון אייז געווען הויך פון דער ער בעז צום הימעל אהן ברויט פון איין
עק וועלט צום צווויטען, אונגערע חכמים האבען אונז מיט דיזע ווערטער געוויס געוואלט
זאנען די נרויסע חכמה פון ארטם הראשון, או ער האט נעקענט בענרייסען אלעט
וואס פיעפונג זיך אהן דער נרויסער אהן ברויטער וועלט, אלעט וואס סיעקיסצירט
אויף דער וועלט, פון דער ער בעז צום הימעל אהן פון איין עק וועלט צום צווויז
טען, די חכמי המדורש דערציילען אונז אויך פון ארטם הראשון נרויסע חכמה, וווען
הshit האט געויאלט באשאפען ארטם הראשון²⁾, האבען די מלכים אין הימעל
געפרענעם דעם באשעפער, אהן די באשעפנען וואס די ווילסט באשאפען רבונו
של עולם, וואס פאל א סארט בראיה אייז דאם, האט זיין השית גענסערת, הכתחו
מרובה משלכם, זיין חכמה אייז גרעסער פון אייער³⁾, אבער נישט נאר פון זיין
גרויסע חכמה ריידען אונגערע חכמים, וועגען זיין גרויס פרומקיט זאנען זיין אויך,
ארטם הראשון חסיד גדויל היה⁴⁾, ארטם הראשון אייז געווען א גרויסנער חסיד, פון
דעטהוועגען האט דער קלונגר אהן פרומער ארטם נישט נעקענט אויסהאלטען דעם
גסיזן, ער האט געפאַלנט זיין וויב און האט פארזיכט פון דעם בוימעלע פון וועלט
כען גאט האט איהם פארכאטען צו עסען, ארטם האט זיך פערזינידיגט אהן האט
באילר זיין שטראָפּ בעקומען, דער באשעפער האט איהם אריפּינע שלידערט פון
בן ערן, וואו ער האט זיך נלייקְלִיך געלעט אהן דאניות אהן זאָגן, ער
האט געמוות געמען דעם וואנדער שטעהן אין האנד וואנעלען אין דער נרויסער
און ברויטער וועלט צו געזונען מיט שוועדר מה זיין שטיקעל פרנסה, אהן די תורה
דערציילט אונז או השית האט נישט געוואלט לאזען ארטען זיין זויטער אהן גן ערן, פון
ישלח ידו ולך נס מעין החיים ואכל וחיל לעולמ⁵⁾ טאמער ווועט ער, ארטם, אויס-
שטרעהן זיין האנד אהן ווועט געמען אויך פוןיט בעבענס בויים אהן ווועט
עסען אהן ער ווועט איביגן לעבען, עס פרענט זיך דא א פראָגע אמת
דער חטא פון ארטען אייז געווען גרויס, אבער זענען דען די קלאָות:
אַרְוֹרָהּ הַאֲדָמָהּ בְּעֵבֶרְךָ, בְּעֵצֶבְךָ תְּאַכְּלָנָהּ כְּלַיְמִידָהּ, וְקַיְמָהּ וְדַרְדָּרָהּ;
חַצְמִיהּ לְךָ, בְּוּתָהּ אַפְּקִי תְּאַכְּלָנָהּ לְחַם⁶⁾ פָּרָשָׁאַלְמָעָן זַאֲלָהּ וַיַּן די ער

1) חנינה ייב. 2) בראשית הרבה פ'ח. 3) עירובין ייח. 4) בראשית נ' כב.

5) דארט נ' זיין ייח.

דורך דיר. מיט טרויער און זארב זאלסטי געניזען פון איהר, דערנער און שטער בענקעס זאל וי שפראצען פון דיניגעט וועגען, מיטין שוויס פון דיין סנים זאלסטי עסען דאס שטיקעל ברויט, אט די קללות זענען ווענג ערונש אויף דעם וואס ער האט פארזיכט פונים עין הרעה, איז השית האט אים נאך בעדראטט צו געבען דעם טויט? וואס וואלט דען געהארט דעם רבוינו של זילם איז ער וואלט געווין ליעבען אייבין נור הערט רבותי, איך געדענץ אין מינען קינדריעישע יאהרען או אונזערע שילען און בתה מדרישים, זענען נישט געווין אווי שטארק געפוץ, אין אונזערע בתה מדרישים אווי איבעראל געווין אינפאכע מש און בענק, פשטוטע לייכטער און איינגליליכטער, די ווענט, זענען נישט געווין געמאָלען נור אינפאכ ווים געקלעכט דערפֿאָר זענען אבער געשתאנען פולע שאcum ספרים, ושיטאמער, לעמבעגען און ווילגען שםען, משניותען פון פֿאָרְשִׁידְרַעַן אויסנאָבען, עטלייכע שטעל עין יעקב'ס און אנדרען פֿאָרְשִׁידְרַעַן חקירה, מוסר און דרוש ספרים, דאס בית המדרש און געווין פֿיל מיט אידען, מהאט שטונדרג געראוונט און געלערענט, ס'אי זעווין ספרעהֶלֶיך מ'האט זיך גערעשט. דאס בית המדרש אווי שטונדרג געווין אפֿען, אין דער פרי און אויף דער נאכט האבען געדאּוונט עטלייכע מנינים אידען, אַנאָצע מאָג און באָנאָכט, האבען בחורדים און יונגע לײַט אויך עלאָטער אידען, געלערענט גאנטס חורה, געווין אַ היה, אַ פֿאָרְנִינְגָּעָן אַריַין צו קומען אין בית המדרש . . אַיצְט אווי נאָנֵץ אַנדְרַעַן, אַונזערע שילען און בתה מדרישים, זענען, אַמת, היינט זעהֶר שעהען אויסגעפֿוץ, פֿילְטְּרַטְּ מְעַכְּלָה, שענהֶנֶּע עלאָטער, לוקס לאָמְפֿעַן, שעהֶן געטאָרבע ווענט, סָאָלָאָן מְעַסְּגִּין, פֿאָרְנָאָלְדְּרַעַטְּ אַרְוֹן קּוֹדְשָׁעַן, דערפֿאָר זענען זיי אַבער שטונדרג פֿאָרְשְׁלָאָסְעַן אַין אַסְּקַד שילען אויך וואָכָען ווים נישטאי קִין מְנִין, אַון דָּאָרָט ווי סָאָיו שׂוֹין יָאָ דָּאָמְנִין אויך ער אַיסְּנָעָמִיט שטער צוֹלִיב די פֿאָרְיְתּוֹמִים וואָס דָּאָרְפֿעַן זָאָגְעַן קְרִישְׁ אַדְרָעַ צוֹלִיב אַיאָהָרְצִיִּת, אַון ווען נישט די יְתּוֹמִים אַון דָּעַר אַיאָהָרְצִיִּת וואָלט דָּאָרָט קִין מְנִין נישט געווין זואָכָען אַון חֲדָשִׁים, אַידְעַן חָבָן בְּכָל אַוְפְּנָהָעָרָת צו דָּאוּנָעָן, אַונזערע שילען אַון אַונזערע בתה מדרישים זענען געבלְּבָעַן לְעָדִין, לְהָבְּרִיל אווי ווי די קְרִיכְעַן.

דאָרְיבָּר בעפֿאָר אַרְטְּ הָרָאָשָׁׁׁן האט גְּזִינְדִּינְט אַון האט דערמִיט פֿאָרְאָרְזִי זאָכָט אוֹאַלְעַע מענְשָׁען זאָלְעַע זִין זִינְדִּין, האט השית נישט מְרוֹא גַּעַת האט אוֹזְעַנְשָׁען זאָלְעַע אַיְכִּין לְעַבְעַן, ווֹיְלַזְזֵל זַיְזֵל זאָלְטָעַן גַּעַת אַון פְּרוֹם אַלְאַ בתה מדרישים זאָלְטָעַן גַּעַת פֿיל מיט אַידְעַן, מְיוֹאָלָט גַּעַת אַון גַּעַת אַונזערען נאָק דעם וואָס אַרְטְּ גְּזִינְדִּינְט. אַון האט גַּעַת גַּעַת זאָלְעַע זאָלְעַע זַוְּעַרְעַן שְׁלַעַכְת אַון זִינְדִּין האט השית שׂוֹין נישט גַּעַת אַוְפְּנָהָעָרָת אוֹזְעַנְשָׁען זאָלְעַע דָּעַן אַיְכִּיךְ, ווֹיְלַזְזֵל מְיוֹאָלָט דָּאַךְ נישט דָּאָרְפֿעַן זָאָגְעַן קְרִישְׁ אַון אַוְפְּשָׁטְעַלְעַן יְאָהָרְצִיִּת וְעוֹלָעַן די שילען אַון בתה מדרישים גַּעַת צְלִיכְעַד לְעָדִין אַהֲרָן אַון מְנִין....

אויב דאמ איז נישט מעהρ זוי א שענהער זיין, רבות פארשטעהען מיר אבער דערמיט זעהער א אינטערעטען מאמר פון דער נمرا, וועלכער לויטעט. איזו: אמרו ליה ל' ר' יוחנן איכא סבא בבל, מהאט געזנט צו דעם נרויסען תנא ד' יוחנן או ס' אייז דא אלטער ליטט אין בבל, חמה רבי יוחנן, האט זיך ר' יוחנן געוואנדערט די תורה זאנט דאן, למען ירכו ימיכם וימי בנייכם על האדמה אשר נשבעה ה' לאבותיכם, כדי ס' זאלען דערמעהרט ווערדען איעירע טען און די טען פון איעירע קינדרער אויפֿ דער ערְ וואס נאט האט געשוואוירען צו איעירע עלטערען איזו דאך דערפֿן געדראינען או אריכות ימים, א סך לעבען קען מען נאר איז איזן ישראל, וואוושע קומטעס וואס אין בבל אייז דא אלטער איזען? כיון דקה אמריו ליה דקה טקדמי ומחשבי לבוי כנישטא, אמר הנני דקה האני ליה,¹⁾ או מיהאט איהם אבער גאנזנט או די אידען אין בבל געהען אין דער פריה און אויפֿ דער גאנט אין של און אין בית המדרש, האט ער געיאנטה, את דאמ העלפֿט זוי צו אריכות ימים.

דעם דאייגען מאמר דארפֿען מיר פארשטעהען, אמרת, השכמת בית המדרש שהריה וערבית און חילחה בציבור איז אינע פון די זאכען וואס די משנה רעבענט איזים או איז אוכל פירוחיהם בעולס הוּה והקרן קיכת לעולס הבא²⁾ אבער זוי איזו איז דאם געהען אין דער פריה און אויפֿ דער גאנט דאוועגען אין בית המדרש א סילח צו לאנגן לעבען, וואס רבי יוחנן האט געהען, או דערפֿאָר איזו דא אלטער אידען אין בבל וויל זוי געהען אין דער פריה און אויפֿ דער גאנט אין בית המדרש?

לויט מיר האבען אבער געזנט פארשטעהען מיר דאמ נאנין ניט, אויב אידען געהען אלע טאג אין דער פריה און פארנאכט איז בית המדרש דאוועגען, זענען דאך די בתוי מדרשים פול מיט מנינימ פעהלאט נישט איזים קיין קדושים זוי זאלען קאמפֿלעקייטירען דאס מנין און יעדער איז קען זיך אויפֿ לעבען די יהדרען בייז אין זיין גרויען אלטער, או אידען האבען אבער אויפֿ געהען צו געהען דאך זענען און די בתוי מדרשים זענען געלביבען ליידין און עם איז מאונגען אין מנין מהו אוווק שטארבען א טאטער אידער א מאמע עס זאלען איבער בליבען עטליכע יהומים משלים צו זיין דעם מנין דער בית המדרש זאָפֿ נישט בליבען נאר אין גאנצען פומטע, און או ס' האט שווין דער בייז או די יהומים דארפֿען שווין באָל אויפהערען קדיש זאגען און זיין זעלען שווין מן חסתם מעהר נישט קומען אין בית המדרש, מוו דער רבונו של עולם, וועלכער וויל נישט איז דער בית המדרש זאָל בליבען נאר אויפֿ-חווק אchan א מנין, פארזאָרנען ניעז יהומים און עם שטארבעט זוידער אוווק, אפיילו פֿאָר דער צייט, א טאטער אידער א מאמע פון קינדרער וויל

¹⁾ ברבותה. ²⁾ פאה פ' א. מ' א.

מ'מו דאך האבען יהומים זוי גאלען משלים זיין דעם מנין אין בית המדרש, און א' ס'ק קעגען זיך דאריכער נישט אויסלעבען די יהארען, דאריכער או מ'יהאט געואנט צו רביה יוחנן או די אידען אין כבל געהן דאוועגען אלע טאג, אויז דאך שטענידיג לא מנין אין בית המדרש און מ'יהאט זיך נישט גענוויטיגט אין קדיש ואנער' האט ער ריכטיג געואנט או דאס העלפט זוי צו ארכות ימים, וויל' יעדער קען זיך אויס ליעבען זיינע יהארען און נישט איבערלאזען קיון פריזיטיגע יתומים.

יא רבותי עם אויז אונז אלין צו באדרוערען או בא פיל פון אונזער יונגען דור אויז געבליבען דאס אידישקייט נור אויפ קדיש זאנען און יהארצייט, פיל פון אונזער יונגען וויסט נישט פון תפילין לעגען פון קריאת שטעה און פון תפלה, זוי וויטענילדיך אויז דאס צו זעהן זוי אווי פיל אידען קומען אין בית המדרש אויסליסליך נאר קדיש זאנען, וואס פאר א' שאנדער אויז עס פאר זיך אלין או אידען נלוובען או זאס גאנצע אידישקייט באשטעהט טאקי נור אויפען בלוייען קדיש, אהן טלית ותפלין אהן קריאת שמע ותפליה. אפשר האבען אונזער עוכבר על בתי כנסיות ובתי מדרשות ושותען שהציבור אומר אמן יה' שםיה רבא מברך, מגענע בראשו ואומר, אויז להם לבנים שנגו מעל שלחן אביהם ומה לו לאב שהנלה את בניו,¹⁾ וווען הש"ת געהט דורך די שלען און בתיה מדרשים און הערט זוי אידען זאנען אמן יה' שםיה רבא מברך, דאס הייסט או דער גאנצער מנין בא' שטעהט נור פון אועלכע וואס קומען זאנען קדיש און ס'הערט זיך נור, אמן יה' שםי' רבא מברך, שאקעלט ער מיטין צו קאמ, און בעדויערט זיך צו זאמען מיט זיינע אידען און זאנט, או זעה אויז צו טיינע קינדר. וואס זגען פארטיריבען געווארען פון זיינר פאטערם טיש, און דער גלוות האט זוי צונגערבראכט דערצו או זיינר גאנצע אידישקייט זאל באשטעהן איז קדיש זאנען, און צו זאמען מיט זוי אויז טאקי אויך זעה דעם פאטער וואס ער דארף אועלכען צועעהן.

אידען האבען פארניעסן או דער בית המדרש אין גלוות פארנומט דאס פלאץ פונס אמאליינען בית המקדש אין ארץ ישראל, זוי ווילען נישט וויסען או דאס דאוועגען אין בית המדרש אויז אנשטיאט די עכודה אין בית המקדש און או דער חזון אויז אויפען ארט פון'ס אמאליינען כהן גודל, דער בית המקדש אויז געווען דער פלאץ זואו ס'האבען זיך קאנצענשטרית אלע הייליגטער פון'ס אידישען פאלק. זואו ס'האבען זיך פאראייניגט אלע אידישע געדאנקען און אלע אידישע געסיהלען, און זיין פלאץ האט שפער ער אין גלוות פארנומען דער בית הכנסת אין בית המדרש אויז זיינ פלאץ וכוי הפיצות בין הארץ ווי' ואה' להם למקדש מעט בארץ אשר באו שם²⁾ זאנען אונזער חכמים דארוף אלו בתי כנסיות

1) ברכות ג. 2) יהוקאל יא טז.

בחי מדרשות¹⁾, און אווי ווי אין בית המדרש²⁾ מאל האט מען מקיר בעז
קרבענות, אווי איז שפער געוווארען דאס דאוועגען אין בית המדרש, אויה עכורה
שהוא בלב הו אומד זו תאייה³⁾ דאס דאוועגען אין בית המדרש איז אויפֿן
סלאין פוניס קרבן אין בית המקדש, אווי ווי מיר זאגען טאקט, יה' רצון מלפניך שיה'
שיח שפתותינו חשוב ימקבל ומרוצה לפניך נאלו הקרבנו קרבן החמיד במוערו, מיר
בייטען דעם רכונו של עולם או אונגעער תפלה זאלען וווערען פאר איהם אונגעער
נומען נלייך מיר האבען מקיר בעז דעם קרבן תמיד אין זיין צייט, אונגעער
זידעם און טאטעס פון פרידיגען דור האבען דאס נאנץ גוט געוואסט, און זענען
געזען גזהר צו דאוועגען אין דער פורה און פארנאכט, יה' האבען זיך וועניג געד
דעכגעט מיט די אויסערליך אומשטענדען, און ווי דער איד איז נישט געווען פאר
נומען, קוים איז גור געקומען די צייט פון דאוועגען, האט ער געדאווענט און געד
דאויינט ווי עס דארף צו זיין, נישט געהיפט, נישט מקצר געווען, דער בית המדרש
און דאס דאוועגען איז געווען בא אידען צוויי זאכען אהן וועלכע זיך האבען זיך
ニישט געקאגט באגעעהן און ווי א איר האט זיך געפונגען, אויב ער האט נישט געד
קענס געהען אין בית המדרש צוליב געויסע אומשטענדען, אבער דאוועגען האט
דער איד געמוות, די נאטווענדיגיות פון דאוועגען בא אידען שפינעלט זיך אב
אין דער פאלקס מעשה וואס אידען דערציילען וועגען דעם גרויסען צדיק ר' לוי
 יצחק זיכל, איגנאל — דערציילט דאס פאלק — האט ר' לוי יצחק בערדיטשוווער
געזעהן, ווי א בעל ענלה שטעהט און דאווענט בא זיין וואגען און שמירת דערבי
די רידער, א נראבער יונגען — האט זיך אינער אנגעראפען — באם דאוועגען
שמירת ער די רידער, ווי א הייליג פאלק אידען זענען — האט דער צדיק ר' לוי
 יצחק געואנט — איפילו ווען זיך שמירען די רידער דאוועגען זיך איזיך.

און דער חון האט א מאל פארנימען דאס פלאין פונס כהן נROLE, ווען
אידען האבען בעטראכט דאס בית המדרש אלס א מקדרש מעת, א בית המקדש
אין קליגינעם פארמאט, און דאס דאוועגען אלס עברות הקרבנות האט געמוות דער
חון פארנוטען דאס פלאין פונס כהן זROLE, און אידען האבען תמיד געווכט א חון
א חלמיך חכם א ירא שטימים, א זקן זוניל ופרק נאה ווקנו מנודל, עס זאל טאקט
איזיך זיין וקולו נעים ומערוב ברעה עם הכרויות.

דעם וווערט פון אונגעער בחיה כנסיות וכתי מדרשות האבען שווין אונגעער
אלטער שונאים פארשטיינען און בלעט האט געוואלאט שעלטטען די אידען, שטא יה'
להם בתיה כנסיות וכתי מדרשות⁴⁾ די דזונגע קללה האט איהם אבער השיתת נישט
געלאזט אויסשפרעכען און ער האט געמוות זאגען, מה טובו אהליך יעקב משכונזיך
ישראל⁴⁾ אבער זואס בלעט הרשע האט איז זינען געהאט צו זאגען, האבען דעצעי

¹⁾ מנילה כת. ²⁾ תענית ב. ³⁾ סנהדרין קה. ⁴⁾ במדבר כיד ה.

שענס אידען אלין דערטולט, אידען האבען אלין בטל געטאנט, פארניכטטעט זיירע
בתי כנסיות ובתי מדרשות, דאס הייסט זוי האבען אפילויא זעהר שענהן שילען
און טעטפלאען, אבער וועלכער איד פון אונזערע צייטען פילט דעם חוב צו געהן
יעדען טאג דאוועגען אין בית המדרש, ווער פון אונז זויל הינט געדענעם די
ווערטער פון אונזערע חכמים, כל מי שיש לו בית היכנת בעירו ואינו הולך
להחצפל נקרא שכן רע¹) ווער ס'האט א בית היכנת אין זיין שטאט און געהט
ニישט אין אויהם דאוועגען הייסט א שלענטער שכן, דער רוב פון אונזערע היינטינע
אידען, געהן נור זאנען קריש און אויפשטעלען יאהרציטט, קיין גראטערן חוב צום
בית המדרש פילען זוי נישט, און איזו שטעהן אין מערער שטעת די בתים מדרשות
אכגעשלאפען וואבען און חדש און די ספרי תורות אונז זוי שבויות הרב קריינס
געפאנגען און די שענהן ארון קורשעס מיט זיירע פארשלאפען איזערען טירען..
און אונזערע חונין? נישט אעהר דער שליח צבור פון א מאל, דער
עמדו איי געווארען הסקרא בא אידען, אויס מיט דעם גאנצען שלחן עיניך פון דיני
שליח צבור, זוי ערנין א לענטער ברואה, א שטיסער אין באד א שיטער יונגע
א עם הארץ א נראבער יונגע א בעל עכירה, א אוכל טרפה אויב ער קען נור
דאם לידעל, און מיט זיך אהן, להבדיל, זוי א נלה, איי הינט כשר פאר א שליח
צבור, און אועלכע יישעות בעטען זוי טאקע אויס פארן פאלק מיט זיירע הפלות,
די היינטינע חונין זענען פונקט אונז זוי מדערציאלט פון יענען חון, א חון נישט
קײַן איבריג פרומער האט א מאל געבענטש גשם נאך אידער ער האט גענדינט
די הפלת האט אנגעוויבען צו רענען, נאכין דאוועגען געהט צו דער חון צום
גבא און זאנט צו איהם: איהר געהט זוי מײַן-הפלת איי אנגענומען געווארען
באמ רבענו של עולם, נאך בעפער איך האב גענדינט דעם גשם האט ער שווין
געשיקט א רענען, יא, — זאנט דער גבא — ס'איי קײַן הידוש נישט, נאך איין
די אלטער צייטען האבען אועלכע לייט זוי איהר געבראכט אויף דער וועלט נישט
נור א רענען נאר טאקי א גאנצען מבול . . . אונזערע היינטינע חונין ברײַגען
איך מיט זיירע הפלות א גאנצען מבול מיט צרות און אומנלייקען אויף אונז . . .
שוין צויט אידען זאָלען זיך באדרענעם און זיך ארים קוקען און זיך אום קעַ
רען צו זיירט מקדש מיט אנחויבען צו דאוועגען און צוריק ברײַגען דעם אמאָליגען
שליח צבור, וועלכער זאל זיין אומשטאנד אויס צו בעטען פאר אונז בעסערע
צייטען און טאקי יישעות ונחמות.

ביז איצט האבען מיר גערעדט פון די אידען וועלכע בעוועגן נישט
די של און דעם בית המדרש, איך זיך מיך איצט זוענדען צו דעם
קלײַינעם טיל פון אונזערע ברידער וועלכע פילען נאך יא א חוב צו קומע

(1) ברכות ח.

אין דער סרייה און אויף דער נאכט, שבת און יומ טוב דאוועגען אין בית המדרש אט צו דעם טיל אידען וויל איך מיך איצט ווענדען, און זיין פרענגן צו היטען זיין די הייליגקייט פונס מוקם קרווש אווי ווי עס דאראף צו זיין. צו געדענגן צו או די שיל און דער בית המדרש אויז א מקדש מעט און דאס דאוועגען אויז אנד שטאט עכודת הקרבנות און היטען זיך צו פארשועעכען די הייליגקייט פונס מוקם קרווש און פונס דאוועגען? צום בעודערען מזען מיר זאגען אפען או טראזין די אלע הוהרות פון אונזערע חכמים און פון אונזערע הייליגע ספרים, רעדת מען אין בית המדרש אפיילו אין מיטען דאוועגען און אפיילו בשעת קריית התורה, דברים בטלים, אונזערע אידען, זאלען געונד זיין האבען פארלויידען דעם גאנצען רעספֿעקט און דורך ארץ פארץ מקום קרווש, עס איז א שאנדע א חרפה צו זעהן זיין איז איז אפיילו גאנר איזידעלע אידען, זענען פארכאפט געווארדען אין דער גען פונס יציר הרע צו רידען אין בית המדרש.

איך וויל נישט מאיריך זיין צו בריגנגן מאמרם פון הויל וועלכע וויזען אויף ווי גרים די זונד פון דעם איז, איך וויל נור דא בריגנגן א זאק וועלכען איך בין איבערציינט או פיל מענשען וויסען נישט דערפֿון, האפענטליך א זאס ווועט ווירקען אויף די צוהערער פון מיין דרשא און אויף די וואס וועלען איבער-לעזען מיינע ווערטער, צו פערמײידען פון איצט דעם נויסען חטא פון רידען דברים בטלים אין בית המדרש און פון מפסק זיין, אפיילו מיט דברי תורה אדרער אנדערע וויכטיגע עניינים אין מיטען דאוועגען און בשעת קריית התורה. . .

דער גרויסער גאנן און צדיק בעל. תוספות יומ טובי האט פערפאט א מי שבירך פאר די וועלכע היטען זיך צו רידען א ווארט אין בית המדרש, איבער-הויפט אין דער צייט פונס דאוועגען און קריית התורה, דער נוסח פון דעם דאוינגען. מי שבירך וועלכען איך נאכט דא איבער אין זיין עברעאישען אריניאאל מיט אידישע איבערעונג, געפֿונט זיך אין דער גרויסער וועלטס ביכלאאטען פון אקספֿאָרד און אויז איבערעדרוקט אין ספר וויש אברהם (וילגנער תרכ'ב)

גוטה המל שבירך

אידישע איבערזעצונג דער גאנט וועלכער האט נגענשט אונזערע ערטרען אברהם, יצחק און יעקב, משה אהרן, רוד און שלמה, זאל אויך בענשען דעם וועלכער היה זיין מיל און צונגען צו רידען אין בית המדרש, איבעהויפט מפסק צו זיין מיט סי וועלכען דבור פון כרוכ שאמר כי ענדע דאוועגען און אין דער	עבראישער טעקסט מי שבירך אבותינו אברהם יצחק וויעקב משה אהרן רוד ושלמה הוא יברך השומר פיז ולשונו מלדבר בבית הבנשת ובפרט מלהפסיק בשום דבר מן ברוך שאמר עד גמר התפילה ובשעת קריית ספר תורה שבכבוד
---	---

אפילו בדבריו תורה איזה דבר צייט וווען מיליגנט אין דער תורה פארען כ"ש בשיחות חולין ובஸפורי קהלה, אפילו מיט ריד פון תורה ובפרט שמועות וויהלו עלייו כל הברכות מיט דברים בטלים און פיסטעה שמעסן, הבהירונות בתורת משה רבינו ע"ה אויפֿ די וואס וועלען דאס מקיים זיין זאלען רהוען אלע ברכות וואס זענען גע- וככל ספרי הנבאות, יראה זרע כשר חיים וקיימים ויזבח לשני שריבען אין תורה משה רבינו ע"ה און שלחנות שבשני עולמים, שהם און די ספרדים פון אונזערע נביאים, דער העולם הזה שעליו נאמר והנה וואס ווועט דאס אלעט פאלגען זאל האבען כשרע קינדרע לעבענדיגע און געונגען און טוב והעלם הבא שהוא יומ שבלו אורך זונע זיין צו די צווי טישען פון ביידע זאל זוכה זיין צו די צווי טישען פון וועלטען, די וועלט אויפֿ וועלכער ס'שטעהט כי טוב און אויפֿ עולם הבא וועלכער אויז איביגיע אין די גיטע וועלט אמן. איך וויל האפען רבותי או יעדר איר וועלכער ווועט איבערליגען דיזען "מי שבירק" ווועט אויפֿ זיך געמען נישט צו ריידען א ווארט פון היינט און וויתער און בית המדרש, כדי ער זאל זוכה זיין צו די אלע ברכות וואס זענען דארט אויס- גערעננט אמן.

דא איז דער פלאין אויפֿמער��ואם צו מאבען פיל פון אונזערע אידען, וועלכער זענען נזהר צו דאוועגען בעבור, אויפֿ דעם וואס זיין פארגעסן צו ענפערן אמן וווען דער חזן ענדיגט די ברכה, המהיזר שבנתו לציין, און הויבען באלאד און צו זאגען מודים דרבנן, און וווען דער חזן ענדיגט די ברכה הפורים סוכת שלום עליינו ועל כל ישראל ועל ירושלים — אין א ספר ישן נושן האב איך געפונען א רמז דערצז איז פסקו : ציון במר תבכה וירושלים תחת קולה, דאס זענען די ענדיע פון די צוויי בעבות פון ותחונה, וועלכער ענדיגט זיך מיט לציין. און פון ופרום, וועלכער ענדיגט זיך מיט ועל ירושלים וואס אידען זענען נישט נזהר צו ענפערען אמן איך בין איבערצעיגט או פילע אידען, גאנץ אידעלע און פרומע, זענען נישט נזהר און דיזען אמן און סאייז א גרויסע מצוה דאס מודיעע צו זיין ברבים כדי אידען זאלען נישט נבשל וווען און דער גרויסע עברה פון נישט ענפערן אמן נאך א ברכה . . .

בראש ית.

ג.

טעמא: קין און הבל. דער כח פון צדקה. אחדות אין אונזער נאציאנאלאע באוועגונג.

זעהר אינטערעסאנט איז אויך אין אונזער היינטינע סדרה די געשיכטע פון די ערשות צוווי ברידער אויף דער וועלט, קין און הבל. די תורה ערוצילט אונז: ויהי מקין ימים ויבא קין מפידי האדמה מנהה לה' והבל הביא נס הוא מבכורות צאנו ומחביבהן, וישע ה' אל הבל ואל מנהתו ואל קין ואל מנהתו לא שעה¹) און סייאו נעזען ענדע צייט, האט קין נערראכט פון דער פרוכט פון דער ער אונשאנק צו גאט און הבל האט אויך נערראכט פון די ערשות און די בעסטע פון זינגע שאף א מנהה צום באשעפר און השית האט זיך נעקרט צו הבל און צו זיין געשנק, אבער צו קין און צו זיין מנהה היט ער זיך נישט נעקרט. אויף וועלכער צייט בעzieהען זיך איינגענטליך די וועוטער מקין ימים, די ענדע פון וועלכער צייט מהנט דא די תורה? די תורה שלימיט דא אויך נישט ארוים די אודזאכען פאר וואט השית האט זיך געוונדעט צו הבל'ען מיט זיין געשנק און נישט צי קין מיט זיין מנהה, מיר מזען דאס גוט פארשטעהען און עם וועט אונז פיל נו-
צען ברײנגען בעיה.

די נמרא ערוצילט אונז: שאלו לשלהה בן דוד עד היכן כחה של צדקה? אמר ל'הם צאו וראו מה פירש רוד אבא, פוז נתן לאביווים צדקתו עומדת לעד²) ס'האט געפרענט שלמהן דער זין פון דוה, בי זיין אהין אויך גויס דער כח פון צדקה? האט ער זיין געזנט, געהט זעהט וואט מאן טאcli האט טפוש געזען אין זיין ספר תהליים, ווער ס'שפערנדעט פאר אדרעם ליטט, באשטעט זיין צדקה אויף אייביג, דייזער מאדר אויך זעהר שווער צו פארשטעהען, שלמה המלך אויף וועמען דער פסוק זאנט ויחכם מכל האדם³) שלמה דער קלונגסטער פון אלע מענשען, שלמה אויף וועמען מיר געפונען אין ספק, זה' נתן חכמה לשלהה⁴) שלמה וועלכער האט מיט זיין חכמה נעקנט בענורייפען אלעט וואט אויך פארזחן אין דער וועלט, אויז זיין געפונען אויף איהם, וידבר על העצים מן הארץ אשר בלכנתו.

1) בראשית ד' גהה. 2) ב' ב' י. 3) מלכים א. ה. 4) דברת ה.

עד האזב אשר יצא נקי' ¹⁾, שלמה וועמען דער פסוק לוייבט וחריב חכמת שלמה מהכמת כל בני קرم ומכל חכמת מצרים ²⁾, שלמה אויף וועמען דער פסוק זאנט ערות ייבאו מכל העמים לשמע את חכמת שלמה מאת כל מלכי ארץ אשר שמעו את חכמו ³⁾, את דער קונגער שלמה האט נישט נעקענט ענטערן אויף אזיא איינטאנכע פראנגע, עד היין כחה של צדקה ? און האט בעדראפעט אן ווייזען א פסוק אין זיין טאטען דוד'ס הלהיטעל, פוד' נתן לאביבונים ונו', און פאר וואס האט ער נישט אנגעוויזען אויף איזוי פיל' פסוקים אין חורת משה וועלכע רעדען פון דער וויבטנקייט פון מצות צדקה ?

דער עניין דערפּון איז אבער אויף, ווען מיר זעהן א עשר נבען צדקה, ווען מיר דערפּון נישט אויף שטאָרַק נטאָפּעל, וויל' באם עשר שפּילט נישט אויף גראָטַע רַאֲלֵי סומע וואס ער שפּענדעט אויף צדקה, מיר זעהן אויהם פֿאַרְצְעַהָּדָרָעָן גַּעֲלָד אויף אנדערע זאָכָען וועלכּע זענען פִּילְ ווועיגער וויכטינ אַלְמָ צְדָקָה, און ווען דער עשר ניט אַפְּלַו די גְּרַעַסְטָעָן צְדָקָה טִיטָּע ער זיך נישט אַן קִין כָּה, וויל' קוֹיֶּט זיין פָּרָמְעָנָעָן ווּאָלָט ער נעקענט נבען פִּילְ מעער, ווען מיר זעהן אַבְּעָר אַרְעָמָן וועלכּעָר אַרְבָּעָט שְׁוּעָר אויף זיין טַעַנְלִיכְעָן עַקְסִיסְטְּמָעָן אַן זַיְן, וויל' ווען דעם נוֹיְטְבּּעַדְעַרְפּּטִינְגָּן.

דערמיט פֿאַרְשְׁטָהָעָן מיר וואס די תורה זאנט, כי ימוך אהיך ומטה ידו עטח ווחזוקת בו ⁵⁾, דארויף זאנט דער מדרש הײַד אַשְׁרֵי משכִיל אל די בַּיּוֹם רָהָה, מְלָתָהָה ⁶⁾ אָנוּמְעָרָע חַכְמִי הַמְּדֻרְשׁ אַיְזָה קָשָׁה נְעוּוֹן די אַיְבְּרִינָע ווּעָרְטָעָר אַין בַּיִּדְעָ פְּסָקוּם, ווען וואס זאנט די תורה אַדְאַפְּלָעָטָעָן לְשָׁוֹן, כי ימוך אהיך, אַין גַּאֲךָ אַמְּאָכָּל, ומטה ידו עטח ? דאס זעלכּע אַיז אויך קָשָׁה אַין צוּוֹיְטָעָן פְּסָקוּם די זַיְן בְּן סִירָא זאנט, כל ימי ע. ר. ר. ע. אַיְזָה שְׂוִין די ווּעָרְטָעָר בַּיּוֹם רָהָה, ווען האט דען דער אַרְיָמָאן אַנוּשָׁע אַיְבְּרִינָע ווּעָרְטָעָר, בַּיּוֹם רָהָה, ווען האט דען דער פְּסָקוּם זאנט, אַשְׁרֵי משכִיל אל דָּל, אַיְזָה שְׂוִין די ווּעָרְטָעָר בַּיּוֹם רָהָה אַיְבְּרִינָג. דארויבּער האבען זיך אָנוּשָׁע חַכְמִי הַמְּדֻרְשׁ אַיְגְּנָעַשְׁטָרְעָנָט צַו נְעָפָנוּן אַכְּנוֹנָה וועלכּעָר אַרְעַנְטָרָט די דָּאַיְזָע פֿרָאַנָּע בָּא בַּיִּדְעָ פְּסָקוּם אַן האבען צְוִילָכְּ דַעַם צְוּנַעַשְׁטָעָט נְעָבָעָן פְּסָקוּם כי ימוך אהיך ונו' דעם פְּסָקוּם אַשְׁרֵי משכִיל אל דָּל ונו'.

די תורה האט גְּנוּוֹאַלְמָ אַנוּאַנְעָן דעם אַידָעָן אַיז נִישְׁתָּחַן נָאָר ווען ער גַּעַת אִיהָם גַּוְתָּ, ווען ער אַיז אַעְשָׂר, זאל ער העלְפָעָן זַיְן

1) מלכים א' ה'. 2) דארט. 3) דארט. 4) ישע' י.ה. 5) במדבר כ'ה להג

6) רב' פ' ברה. 7) ב' ב' קמ'ו.

בויטבעדערטנונגן ברודער, נור אַפְּילֶוּ ווען אַיהם אַלְיאַין געהט אויך נישט אָס בעס' טען, זיין געשטעטען געהען אַיהם אויך שלעכט, פון דעסטעונגונג זאל ער זיך נישט אָב זאגען פון צו העלטען זיין ברודער אָון אַ נוֹתָם, אויך זוי אונזערע חביבים זאגען חמלוה לעי בשעת דחקו¹⁾ דאס הײַסט דער וואָס לִיעַט דעם אַרְוָמָן געַד זוען אַיהם אַלְיאַין אַיז עַגְּן — ווַיְיַלְּ דעם אַרְיָמָן אַיז דאָק שְׁשְׁטָעַנְדִּיגַּן עַגְּן — עַלְיוֹ הַכְּתוּב אָוּמָר, אוֹ תְּקָרָאּ וְיַעֲנֵךְ²⁾ אָון דאס האַט די תורה געמענט מיטַּנְּן פְּסֻקָּוּ וְוָאָס מִיר האָבָּן דערמאָנט, כי יְמִיךְ אַחֲךְ, אוֹ דִין ברודער ווּעַט פָּאָרָאָרִימָט זְעוּרָן, וְמַתָּה יְדוּ "עַמְּקָ", אָון ווּעַט יוֹית פָּאָרָאָרִימָט מִיטַּדְּרַ צוּ זָאמָעָן, דאס הײַסט אוֹ דִין ווּעַט אויך שלעכט געהען, פון דעסטעונגונג, וְהַחֲקָתָ בּוּ, וְוַיְסִיף עַס ווּעַט דִין טִינְלִיךְ זַיְן זָאַלְסְטוּ אַיהם אַונְטְּרִישְׂטִיעַן.

דאָרוּיפָּ האָבָּן די חַכְמִי הַמְּדָרִשׂ גַּעֲרָאָכָּט דַּעַם פְּסֻקָּוּ אֲשֶׁרְיָ מְשִׁכְּלִים אֵל דֵל זַנוּ וְיַיְלְּ אֵין דַּעַם דָּאוּינָן פְּסֻקָּוּ אַיז אויך אַגְּנוּוּיּוּן דַּעַר זַלְכָּבָּר גַּעֲרָאָנָּק — אֲשֶׁרְיָ מְשִׁכְּלִים אֶל דֵל. בְּיָמָן רָעָה, וְוַיְאָלֵ אַיז דַּעַם וְוָאָס זָוְכָּת צוּ העלטען דַּעַם אַרְיָמָן ווען ער אַלְיאַין האַט אויך אַלְעַכְּטָעַן טָאגַן, יְמַלְתָּהוּ הָהּ, נִשְׁתָּחַט אַזְוִי ווּיר מִיר טְרַעְפָּעַן צוּ מַאְלָן נָאָרִישׁעָ מְעַנְשָׁעָן, אוֹ מִקְומָת צוּ אַיהם וועַנְן אַדְבָּרְ צְדָקָה אָון ער האַט נָרָאָר דָּאָמָעָלָם אַלְעַכְּטָעַן טָאגַן, וְוַיְאָזְוִי סְטְרַעְפָּט זִיךְ בָּא אַמְּנָן, ווּעַרְתָּ ער בְּיָוּ אָון שְׁרִוְיִיט זַיְקָ אָוִים, סְטִיטִישׂ אַיהֲרָ זְעַמָּת נִשְׁתָּחַט מִין אָוִם שָׁעַן, ווּרְתָּ ער קָעַן צְרָה אָון אַיהֲרָ קְומָת נָאָק מִיר דִילָעָן מִין קָאָפָּ מִיטַּצְדָּקָה זָאָכָּעָן, אָין גַּלְיָק מִין צְרָה אָון אַיהֲרָ קְומָת נָאָק מִיר דִילָעָן מִין קָאָפָּ מִיטַּצְדָּקָה זָאָכָּעָן, אָין דַּעַר נָאָרִישׁעָר מְעַנְשָׁר פָּאָרָשְׁטָהָט נִשְׁתָּחַט, אָדָעָר ער וְיַיְלְּ נִשְׁתָּחַט פָּאָרָשְׁטָהָט אָזְדָּרָבָּה, וְיַיְלְּ ער האַט אַלְעַכְּטָעַן טָאגַן וְיַיְלְּ ער אַיז אָין אַצְרָה, אָין אַ אָוִם גַּלְיָק, דָּאָרָף ער עַרְשָׁת גַּעֲנָכָּעָן צְדָקָה, וְיַיְלְּ ער זְכוֹת פָּוּן צְדָקָה אַיז אַזְוִי גַּרְוִים אָזְעַטָּ ער קָעַן דָּוְרְכָּדָעָם נִיצָּל ווּרְעָן פָּוּן זַיְן אַומְּנָלִיךְ.

יא, דְּבוּתָהּ, די דְּבוּתָהּ אַיז נִשְׁתָּחַט אָז אַעֲשָׂר נִוְתָּצְדָּקָה, וְיַיְלְּ ער עַוְשָׂר דָּאָרָף זַיְקָ צוּ דַּעַם קִין אַיְרִיגָּעָן כָּה אַנְטָאָן, דַּעַר עַיְקָר אַיז אָז אַרְיָמָן נִיטַּצְדָּקָה, וְיַיְלְּ ער שְׁמַרְעַנְתָּ זַיְקָ אַיז מִיטַּזְיָן נִתְיָהָה, אַזְוִי וְיַיְלְּדַעְצִילְתָּ אָז אָין אַעֲרָבָּהּ יּוֹם כְּפָדָר נָאָכָּט וועַנְן דַּעַר נָאָנְצָעָר עַולְמָ אַיז שְׁוִין גַּעֲנָכָּעָן אַנְגָּעָן טָאגַן אַיז טְלָתִים אָון דַּעַר רָאָדוּוּלְעָר מִנְיָד אַיז גַּעֲנָכָּעָן פָּאָרָן עַמְּדָ אָון האַט בְּיַיְדָאָרָפָט אַנְהָוִיבָּעָן צוּ זָאָכָּעָן כָּל נָדְרָה, אַיז גַּעֲוָאָרָן שְׁפָעָט אָון דַּעַר מִנְיָד האַט גַּעֲנָהוִיבָּעָן, עַס אַיז גַּעֲוָאָרָן נָאָק שְׁפָעָטָר אָון דַּעַר מִנְיָד שְׁוֹיִינְתָּ, עַס אַיז שְׁוִין גַּעֲוָאָרָן נָאָר שְׁפָעָט אָון דַּעַר עַולְמָ אַיז אַרְוִים פָּוּן גַּעֲדָלָה, פְּלֹצָצִים האַט זַיְקָ דַּעַר מִנְיָד אַומְּנָקָעָרָט מִיטַּנְּן פְּנִים צּוּמָּה עַולְמָ אָון האַט גַּעֲוָאָרָן מִיטַּא הַיְּיךְ קָוָל, דְּבוּתָהּ, אַיְקָ קָעַן נִשְׁתָּחַט אַנְהָוִיבָּעָן זָאָנָן כָּל נָדְרָה בְּיַיְקָ וְעַל נִשְׁתָּחַט וּוּסָעָן וּוּסָעָל דַּעַר גַּרְאָפָט פָּוּן אַונְזָעָר שְׁטָעַטָּל רָאָרוּוּל האַט גַּעֲנָכָּעָן פָּאָר דַּעַם יָאָנד הַוּנָד וְוָאָס ער האַט

1) יְכָמוֹת סִינְגָּן. 2) יְשֻׁעָׁי יְהָ.

דעם זומער געקייפט אין פאריה, רבוי — האט זיך אונגערטען א אידעל פון א עק פינס קלויז — איך בין דעם פריצים מעקלער און איך ווים וויפיל ער האט נעז בעבען פארין הונד, וויפיל? — האט דער מניד שטארק אינגעשטראונט געפרענט — איך שנעלער וויפיל? צוואנציג טויענד פראנצויזישע פראנק — האט דער אידעל אויסנערופען — זאנ נאך אמאָל העכער — האט דער מניד ווירעהאלט — צוואנציג טויענד פראצויישע פראנק — האט דער איד אויסנערינען מיט א הויך קול אזי ווי דער מניד האט איהם געהיסען, דאן האט זיך דער מניד אומגעקרט מיטן פנים צום עמור און האט אונגעהובען צו זאנן כל נdry, דער גאנצער עולם האט דאס נישט געקענט פארשטעהען, ווואו קומט עם איז דער מניד זאל וועלן וויסען פאר כל נdry וויפיל דער גראף האט געגעבען פאר זיין הונד? וואס איז דאס גונע דעם מניד און נאך פאר כל נdry? אבער קינגר האט נישט געוואנט צו פרענען נאנץ יומס כפור דעם היילין מניד דארויף, ערשות מוצאי יומס כפור נאך קרווש לבנה, האט דער מניד געוואנט צום עולם, הערט רבוטי, הערט היילין אידען בא אונז אין שטעהל איז דא א ארימער איד וואס געהט איז די היינער, דעם עשרת ימי תשובה איז דער איד געאנגען אroiיס פון דער שטאמט פלאזים איז אונגעפההרען אונזער גראף ריבטעןין אויף זיין פער און אזי ווי ער האט דער זעהן דעם ארימען שוואכען איד, האט ער בעקמען רחמנות אויף איהם און האט אידם א ווארכ געתאן א הונדרט רובילדינען פיזיט און איז אועוק, אזי ווי דער ארימאן האט זיך אונגעוביינען און האט דערזעהן א נאנצען הונדרטער איז ער שטארק איבערערשט געווארן וויל, וווען איז זיין לעבן האט ער זוכה געווען צו האבן אפילו א פינפלערל, און איז ארין אין שטעהל מיט א געפלדר, זעהט נור אידען, איך געה שיין בא איך איז שטעהל ארום צוואנציג יאהר איז די היינער און האב נישט זוכה געווען צו זעהן פאר מיינע אונגען אפילו א פינפלרל און א נוי האט מיר געגעבן א הונדרטער, און אוי האט דער ארימאן אונגעהייבען צו קרייטקידען אויף אידען או זיין געבען נישט קיין צדקה, נור נוים געבן צדקה, היינט ערבי יומס כפור אין דער סרייה, וווען אידן ווינשען זיך איז די בתה מדרשים נאכין דאוונען א חתימה טוביה, איז דער ארימאן ארום געלאָפַן איז אלע בתה מדרשים מיט איז טענה צו אידען פאר וואש קומט איך א חתימה טוביה או אויהל נישט קיין צדקה, נור די נוים געבן צדקה, און ווידערהאלט זיין טענה, איך בין שווין בא איך איז שטעהל צוואנציג יאהר א מהויר על הפתחים און האב נאך נישט זוכה געווען צו האבן א פינפלרל און א נוי האט מיר געגעבן א נאנצען הונדרטער.

ווען איך האב מין אנידער געשטעלט פארץ עמוד זאנן כל נdry — האט דער מניד וויטער געוואנט — איז געקומען דער שפּן און האט נישט געוואאלט

אדוריך לאון די אידישע חפלות, מיט דער טעהן פון דעם ארימאן, אידען געבן נישט קיין צדקה, נוים געבן צדקה, א סימן את האט דער נראף ראוּדוּיל געגעבן א גאנצען הונדרטער דעם ארימאן, אין האב געוּהן או סאי שְׁלַעַכֶּת ר'ל. האב איך מיך א קער געטן צום מלאך מיכאל, דער מלײַן טוב פון אירען און האב איהם גבעטען, ער זאל מיר דא אריום העלפֿען, באָלֶד האט מיר דער מלאך מיכאל געוּאנט, ניב נאר א פרען, וויפֿיל האט דער פרײַן געגעבן פאר זיין יאנד-הונד וואס ער האט דעם זומער געקוּסט אין פָּאָרִין, איך האב איהם געפֿאלנט און או דער אידעל האט א זאג געטן או דער גראָפֿ האט פאר דעם הונד געגעבן צוֹאנצִיב טוֹיזָעֵנד רובעל, האט דער מלאך מיכאל א שְׁפְּרִינְג געטן און געוּאנט, בא א אָזְּעַלְכָּעֵן וואס ניט א ווועק צוֹאנצִיב טוֹיזָעֵנד פרענק פאר א הונד שְׁפִּילְט אָרָל א הונדרטער, איין פרוטה וואס א אָרִיכָּעֵר אַיד שְׁפָּאָרֶט אַב פון זיין מְוִיל און ניט אָוּעָק אָוִיפֿ צְדָקָה, וווענט אַיבָּעָר א הונדרטער פון אָזְּעַלְכָּעֵן וואס ניט אָוּעָק צוֹאנצִיב טוֹיזָעֵנדער פאר א הונד, דערהערענדייג די דָּאוּנָע טעהן איי דער שְׁטָן פָּאָרְשְׁוִינְדָּעָן געוּאָרָן און איך האב אַנְגָּהָובָן צו זאנָן כָּל נְדָרִי . . .

איצט פָּאָרְשְׁטָהָעָן מיר שיין פאר וואס דער קְלוּגָּעָר שְׁלָמָה האט נישט געגעט אָוִיפֿ דער פרענק, ער היכן כחה של צדקה און האט אַב געשית צ' זיין טאטען תְּהִלִּים צום פְּסֻוק, פּוֹרְנִיתְן לְאָבוֹנִים וְנוּ.

מיר וויסען או אין די צייטען פון דוד המלך איז אַדְם פָּאָלָק געוּעָן זעד אָרָעָם דורך די פִּיל מלחמות וואס דוד האט געפֿרט מיט די פְּלָשִׁתִּים, דאנען איי אין די צייטען פון שְׁלָמָה זָוְלָכָּעָר האט נישט געפֿרט קיין מלחמות, אָוּוִי ווי דער פְּסֻוק זאנָט, ושלומָה היה לו מְכֻל עֲבָרוֹי מסכּיב, ווישב יהודה וישראל לבטה אַיש תחת גּוֹנוֹ ותחת תְּאַנְתּוֹ מְדִן וועֶד באָר שְׁבָע כָּל יְמִי שְׁלָמָה¹⁾ אַדְמָעָם געוּעָן שְׁטָאָרָק רִיךְ, דָּאָרִיבָּעָר ווֹעֵן מְאָיו גַּעֲקוּמָעָן צו שְׁלָמָה אָון מִהְאָט אַיִּהְמָן געפֿרָעָט, ער היכן כחה של אָרְקָה, ווי ווַיַּטְדַּרְךְ זִיךְ אַמְעָשָׂן אַנְטָאָן כה צו געבן צדקה, האט ער דָּאָרִיבָּעָר נישט געגעט ענפֿערן, ווַיַּל אַיְן זִין צִימָט יְעָרָעָר גַּעֲקוּמָעָן צדקה האט ער זִיךְ נישט געדאָרט אַן טָאָן קַיְן כָּת, ווַיַּל עַס האט דָּמָעָלָס באָקִינְעָם נישט געשְׁפִּילְט קַיְן רָאָל גַּעַלְד, דָּאָרִיבָּעָר האט ער זִיךְ געגעט, אָרָיב אַיהֲר ווַיְלָט ווַיְסִין אָוִיפֿ ווַיַּפְּלִיל מִידָּאָרָף זִיךְ אַנְטָאָן אַכְּחָד ווַעֲנָן צדקה זָאָלָט אַיהֲר זַעַח וואס מִיְּן טָאָטָע האט געוּאנט, אַיְן זִין צִימָט אַיְן געוּעָן אַדְמָעָק אָרָעָם אַיְן אָוִיפֿ זִיךְ האט ער געוּאנט, פּוֹרְנִיתְן לְאָבוֹנִים, ווֹעֵן זִיךְ אַלְיָן ועֲנָן אָבוֹנִים אָון פון דָּעַטְוּעָן געבן זִיךְ אָרְקָה — דָּמָעָלָס טָוּעָן זִיךְ אַן אַכְּחָד אָרִיבָּעָר וְצְדָקָתוֹ עַוְרָה לְעַד . . .

1) מלכים א' ד.

און אט דער וועלכער חילוק איזו געווען צווישען קין און הבל, קיין האט געווארט מיט זיין מתנה ביז זיינע חבאות און זיינע פרוכטערן געגען פארטיג געד זאָרַן, זען זיינע מאָגָזָאָגָעָן זעגען שווין געווען פול מיט ברויט און זיינע אַקלְטֶעֶרֶם פול מיט זויין, ערשות דאמעלס האט ער זיך דערמאָנט צו ברײַנְגָעָן אַמתנה צו השית, אַזְוִי ווי דער פֿסּוֹק זאנט, ויה' מקץ ימִים ויבא קין מסרי האָדָמָה מנהה לה, דאס הייסט צו עידע ווען אלע תּבוֹאָות און אלע סּוֹרָות זעגען שווין לאָגָן געווען פֿאָרְטִיג, פֿינְקְטַשּׁ פֿאָרְקְעָרֶט ווי אין דער תורה שטעהָט וְלִקְחָתּ מְרָאָשִׁית כָּל פֿרִי האָדָמָה ונו' וועתה הנְּהָה הבָּאָתִי את רָאָשִׁית פֿרִי האָדָמָה אשר נחתה לֵי ה' ¹⁾ הַבָּל האָט אָכָּעָר נִישְׁתָּאָזְוִי גַּעֲטָאָן ער האָט גַּעֲבָרָאָכְטּ מְבֻכוֹרוֹת צאָנו וְמְחַלְבִּינוֹן, באָלָר אין אָנְהָוִיכּ פּוֹן זיינע ערשות גַּעֲבָרָעָנָעָשָׂאָפּ האָט ער שווין גַּעֲבָרָאָכְטּ אַמְּנָחָה צו נָאָט, אַט דּוּרְפָּאָר, וַיְשַׁע ה' אַל הַבָּל וְאַל מְנָחָתוֹ וְאַל קִין זאָל מְנָחָתוֹ לֹא שְׁעהַ.

היינט, רבותי, האָבָן מיר אוּיךְ קִין'ס און הַבָּלִים, ווּפְילָ אַיזוֹ פֿאָרָאָהָן צְוִישָׁן אָונָז אַזְעַלְכָּעָו וְאָסּ ערְשָׁתּ נָאָךְ דּוּם וְאָסּ ערְלִין אַיזוֹ גָּוֹטָן אַזְעַלְכָּעָו זְוִין אַיבָּעָן מוֹילָן, דּוּרְמָאָנָט ער זיך אַין זיַּן אַרְיָמָעָן בְּרוּדָעָר אַיִּהָם מְהִיחָה צו זיַּן, אַט אַזְעַלְכָּעָלְיִיטָעָה אָבָּעָן אַין זיך דִּי נְשָׁמָה פּוֹן קִין, פֿוֹנְקְטַשּׁ אַזְוִי ווי קִין האָט פֿאָרְנָאָסְטּ דָסּ בְּלוֹטָ פּוֹן זיַּן בְּרוּדָעָר הַבָּל, אַזְוִי זעגען אַזְעַלְכָּעָלְיִיטָעָה שְׁוֹפְטִי דְמִים דּוּרְמִיטּ וְאָסּ זוי זעגען גָּוֹטָן זיַּן זְיִיעָרָעָ-אַרְיָמָעָ בְּרוּדָעָר זאָלָעָן אַזְעַסְגָּעָהָעָן פָּאָר הַוְּנָנָעָר און קָעָלָטּ.

יאָרְבָּותִי, באָ אָנוֹ אַידָּעָן הייסט נִישְׁתָּאָזְוִי דּוּצָה, אַ נְלָן, אַ שְׁופְטָ דָסּ גָּוֹטָר דּוּרְ וְוּלְכָעָר שְׁטָעָקָטּ אַרְיָין דּוּסּ צְוִוִּיטָעָן אַ מעְסָדָר און הַאֲרָצָעָן. באָ אַיְרָעָן הייסט אַזְוִי אַזְעַלְכָּעָר אַ רְזָחָה וְוּלְכָעָר קוּקָטּ נִישְׁתָּאָזְוִי זְאָרָנָטּ נִישְׁתָּפָאָר דִּי אַרְעָמָעָ זְעַלְכָּעָלְיִיטָעָה לְאוֹעָן זיך אַוִּים פּוֹן גָּוֹטָן אַזְעַלְכָּעָן.

זעגען אַידָּעָן גָּוֹטָן אַ פֿאָדָק אַין זְיִיעָר לְאנָדָ, דּוּרְצִיְּלָטּ אָנוֹ דִּי תּוֹרָה, אַזְוִי מִיהָאָט גַּעֲפָנוֹעָן אַ טְוִיטָעָן אַוִּיסְ'ן זְוִיגָן, האָבָן בְּעַדְאִיפָּטָה דִּי זְקִינִים פּוֹן דּוּרְ נְהַעַנְסָטָדָר שְׁטָאָטָר אַרְוִיסְגָּעָהָעָן בְּרוּיְנָעָן אַ עַנְלָה עַרְופָּה אָזְוִי זעגען יְדִינוֹ לֹא שְׁפָכָה אַת הַרְמָה הַהָּה ²⁾ אַזְעַסְגָּעָהָעָן הַעֲנָדָר האָבָן נִישְׁתָּפָאָר אַזְעַסְגָּעָהָעָן דָסּ דְּאָזָינָעָ בְּלוֹטָ פְּרָעָנָעָן דְּאַיְוִיפָּ אַזְעַזְעָרָעָן חַבְמִים, וְכִי סְלָקָא דְּעַתָּקָ שְׁוֹקָנִי יְשָׁדָאָל הִי שְׁוֹפְטִי דְמִים. זְוַעַט עַס קִומָעָן עַמִּיאָעָן אַוִּיסְ'ן גַּעֲרָאָקָעָן אַו דִּי אַיְרָשָׁעָ זְקִינִים זעגען בְּלוֹטָ פָאָרָז נִיסְעָר, וְאָסּ זְיִי דְּאַרְפָּעָן זעגען יְדִינוֹ לֹא שְׁפָכָה אַת הַרְמָה ? אַלְאָ שְׁלָא פְּטוּרָנוֹהוּ בְּלֹא אַכְּלָה וְבְלֹא לְוִיה ³⁾ גָּוֹטָר, דָסּ האָבָן דִּי זְקִינִי יְשָׁדָאָל גַּעֲמִינָטָמִיטָ זְיִיעָרָעָ וְוּרְטָמָעָר, יְדִינוֹ לֹא שְׁפָכָה אַת הַרְמָה הַהָּה, דּוּרְ מְעַנְשָׁ אַיזְוִיכָטָ פָאָר גַּעֲקָוּמָעָן פָאָר אָנוֹ מִר זְאָלָעָן אַיִּהָם אַזְוָעָק לְאוֹעָן אַהֲן בָּעָ

1) דברים כ"ז. 2) דארט כ"א ז'. 3) סוטה ל'ה.

נלייטונג, או מיר זאלען גזועען האבן גורם געווען זיין טויט, דערפונ זעהט זיך
קלאָר אַרוּס או אַזעלכע וואָס זַדְרָעָן נישט פֿאָר זַיְעָר אַרְיָמָע בְּרִירָעָר אָן לאָ
עַן זַי אַרְיָסְנָעָהעַן פֿוֹן הַוְּנוּגָר אָן קָעְלָת, דַּיוּעַ זַעֲנָעַן אָזְוִי וַיְיַקְּן הַוְּנוּגָר נֶפֶשׁ, בְּלֹט
פָּרָנִיסְעָר, שָׁוֹטָנִי דָּמִים, אַבְּעָר זַעֲרָה וּוּנְגִינַּי אַיְזָהָן אַיְצָת אַזְעֵלָכָע וּוּאַט טַהָעַן
אָזְוִי וַיְיַקְּנָהָל, אוֹ זַי וּוּאַדְרָעָן נִישְׁתָּה, אָזְוִי וַיְיַקְּנָהָל אַזְוִיכָע מַקְעָם. נֹרָא
אַיְזָהָן הַאָבָן זַי אַינְיָנָעַן זַיְעָר אַרְיָמָע בְּרִירָעָר — אַט דַּי דָּאַיְנָעַן האָבָן דַּי
נִשְׁמָה פֿוֹן הַבָּל, אַזְוִיכָע וּוּעָמָן דַּי תּוֹרָה זַאַנְט, וַיְשַׁעַת הַיְלָאָל מִנְחָתָה, אַזְעֵלָכָע
נִעְפָּנוּן זַי אַבְּעָר לִיְדָעָר זַעֲרָה וּוּנְגִינַּי צַוְּיָשָׁן אָנוֹן אַזְנוּרָעָ צִיְּתָעָן.

רבוחה, איך הַעַר עַפְים אַ קָּול דָּאָרָט פֿוֹן מַעְבָּר זַיְתָּה וַיְיַקְּנָהָל זַיְתָּה
דָּאָרָט אַיְן דַּעַר שְׁטִילָה, עַר וּוּאַנְטָה נִשְׁתָּה צַוְּרִידָעָן הַוְּנִין, סְעֻפָּהָלָט מִרְזָעָה זַעֲרָה
דַּעַר סְנִיר, נֹרָא עַס וּוּאַנְדָּרָתָה מִקְיָה וּוּאָס אַיְן זַיְן גַּאנְצָעָר רַעַדָּעָר דָּרָמָאנְטָה עַר נִשְׁתָּה
פֿוֹן אַזְנוּרָעָ נַאֲצִיאָנָאָלָעָ בָּאוּוּגָנוּגָה, פֿוֹן אַזְנוּרָעָ זַיְעָר נַאֲצִיאָנָאָלָעָ אַזְפְּלָעָבָנוּגָה אַיְן
לְאַנְדָּעָ פֿוֹן אַזְנוּרָעָ אַכְּוֹתָה, אַיְקָמָה מַזְעָם דַּעַם אַיְדָעָן צִילָּבָתָן, עַר אַיְזָהָן גַּעַרְעָכָט, מַעַן
דַּאַרְפָּה דָּרָמָאנְעָן זַיְן אַיְן יְרוּשָׁלָם מִמְּזָוֵן מַקִּים וַיְיַקְּנָהָל זַעֲרָה וּוּאָס אַזְנוּרָעָ עַלְלָה
שְׁעָרָן האָבָן גַּעַשׂוֹאָרוֹן בָּאָ דַּי טִיכָּעָן פֿוֹן בְּכָלָה, אָס אַשְׁכָּחָק יְרוּשָׁלָם תְּשָׁבָה יְמִינָה
חַדְנָק לְשׁוֹנִי לְחַבִּי אָס לאָ אַזְכָּרְכִּי¹⁾ נֹרָא אַזְנוּרָעָ שְׁמוּסָה מַזְעָם זַיְן פָּאַרְכִּינְדָּעָן מִיטָּה
אַמְדוֹש אַזְפָּעָן פְּסָוק וְתָחָבָה לְהַיְלָאָל מַזְרָעָה מַקְרָבָה²⁾ יוֹם שְׁנָכְרָא בָּוּ אָדָם
הַרְאָשָׁוֹן עַמְּדָה וְהַקְּרָבָה שָׁוֹר שְׁקָרְנוּי קָדוֹמָה לְפָרָסְתִּיחָו³⁾. אַיְן דַּעַם מַאֲגָן וּוּאָס אָדָם
דְּרָאָשָׁוֹן אַיְזָהָן גַּעַבְוָרָעָן הַאָט עַר מַקְרָב גַּעַוָּעָן אָאַקְסָה וּוּאָס זַיְנָעָה עַרְנָעָר
הַאָבָן אַיְהָם אַזְנוּרָעָ נַאֲצִיאָנָאָלָעָ פָּאַלְטִיקָה אַיְן דַּי אַיְצָטָנָעָ מַאֲמָעָנָטָעָן.
דַּעַר גַּאנְגָה פֿוֹן אַזְנוּרָעָ נַאֲצִיאָנָאָלָעָ פָּאַלְטִיקָה אַיְן דַּי אַיְצָטָנָעָ מַאֲמָעָנָטָעָן.

אַמְתָּה דָּאָס קָעַן קִינְעָר נִשְׁתָּה לְיִקְעָנָעָן, אַפְּלִיכָּו פְּרַעַדָּעָ פְּעַלְקָעָר זַעֲנָעָן אַיְן
דַּעַם אַזְךָ מַודָּה, אוֹ דָאָס אַרְדִּישָׁעָ פָּאַלְקָ בְּכָלָל אַיְזָהָן אַיְצָתָה מַקְרָבָה זַעֲרָה אַדְרִיסָעָן
קְרָבָן אַזְפָּעָן מִזְבָּחָ פֿוֹן אַזְנוּרָעָ נַאֲצִיאָנָאָלָעָ אַזְפְּלָעָבָנוּגָה, אַיְרָעָן גַּעַבְוָעָן גַּעַלְהָ, פָּאַרְעָלָה
מְעַנְסִיעָסִין מַעְרָעָר לְוֹיָט זַיְעָדָה כְּהָותָה. וּוּנְגָעָן יְשָׁוֵב אַרְצָן יִשְׂרָאֵל, קְרָן הַיְסָד אַיְן
קְרָן קִימָתָה האָבָעָן זַיְתָּה נִשְׁתָּה צַוְּאָקָלָאָן אַזְפָּעָן אַרְדִּישָׁעָן פָּאַלְקָ, אָן אַפְּלִיכָּו קְרָן
הַיְשָׁוֹב אָן קְרָן הַתּוֹרָה בְּלִיְבָעָן אַזְךָ אַיְן אַגְּנוּוּסָעָר מַאֲסָמָס נִשְׁתָּה פָּאַרְשָׁעָהָט אַדְרָן
זַעֲנָעָן בְּכָלָל אַפְּאַלְקָ וּוּאָס אַזְמָאָנָט זַיְיָ גַּעַבְוָעָן זַיְיָ, אָזְוִי וַיְיַקְּנָהָל חַכְמָה דָּרִיָּה
קָעַן זַיְקָ אַזְוִים אַיְן אַתָּה יְזָדָע אַופְּהָה שֵׁל אָוֹתָה זַוְּנָהָבָן לְמַשְׁכָּן וְנוֹתָנִים, נִתְבָּעָם
לְעַנְגָּל וְנוֹתָנִים⁴⁾ דַּי וּוּיְסָט נִשְׁתָּה דַּעַם נָאָטוֹר פֿוֹן דַּיְעָן פָּאַלְקָ, מַאֲסָמָס מַעַן
זַיְיָ וּוּנְגָעָן אַמְשָׁכָן גַּעַבְוָעָן זַיְיָ, מַאֲסָמָס מַעַן זַיְיָ, אַפְּלִיכָּו וּוּנְגָעָן אַעֲלָל גַּעַבְוָעָן זַיְיָ אַזְךָ,
נִשְׁתָּה נָאָק אַזְאָ פָּאַלְקָ וּוּאָס זַאָל זַיְן אָזְוִי פָּעָהָיָה אַזְמָה גַּעַבְוָעָן וַיְיַקְּנָהָל דַּי חַלְצִים
פֿוֹן זַיְעָר זַיְתָּה זַעֲנָעָן זַיְקָ אַזְךָ מַמְשָׁ מַסְטָר נֶשֶׁר נֶשֶׁר אַזְפָּבָוִי פֿוֹן אַרְצָן יִשְׂרָאֵל,

¹⁾ חַהְלִים קָלָזָן. ²⁾ דָּאָרָט סְפָה. ³⁾ חַולִין ס. ⁴⁾ יְרוּשָׁלָמי שְׁקָלִים ב.

אווי זעהן מיר או דאם אידישע פאלק בירענט א נרויסן קרבן אויפֿן מובה פון אונזער נאציאנאלע באווענונג, דער חסرون אויז אבער, וואס דער קרבן אויז אועלכער זומס זיינע הענגער זענען פאר זיינע קלויין, מיר זעהן א אקס ווערט געבורן מיט זיינע קלויין, ערשות שפערטער ווען זיינע קלויין זענען שוין גות פאר ארטיווועט דאמעלס הוויבן איהם אן צו וואקסען די הענגער, פאר וואס אויז דאם אווי? וויל די קלויין באם אקס זענען ווענען צו באפעסטינען זיינע פום ער זאל קענען פעסט שטעהן און די ענגער זענען ווענען צו שייצען זיך מיט זיינ פארן שונא, האט דער אויבערשטער אווי באשאפען דעם אקס או ערשות נאך דעם וואס ער קען פעסט שטעהן אויף זיינ פים זאלן איהם אויס וואקסען זיינ ענגער מיט וועלכע ער דארף מלחהה האלטען גענען זיין פינד, וויל ווען ער זאל פרידער האבן די ענגער בעפער ער קען נאך רעכט שטעהן אויף זיינ פים, ואלטען איהם די ענגער נאר נישט געהאלפֿן ווי שטארק זיינ זאלן נישט זיין, מיט אונזער פאלקם קרבן אויז אבער פונקט פארקערט, נאך אידיער זיינ טרעת זענען באפעסטינט געד זאָרן מיט שטארק און געוזנדע קלויין, האבן איהם שווין אויסגעוואקסען ערנער מיט וועלכע איין פארטי שטעכט די צווײַטע, מיר האבן איין אונזער פאלקמּבּאוועגּ גונג פארשידען פארטיין, אלגעמיינע ציוניסטען, מוזהים, פועל זיון, רעויזיאַ ניסטען, נראסמאנייסטען, אנדorthען א. ז. וו.

און איין פארטי שטעכט מיט איהרע ערנער די צווײַטע, און פונקט אווי ווי דער קרבן וואס אדים הראשין האט געבראכט איין דעם מאן וואס ער אויז געד בוידן אויז געוען קרנוו קודמות לפרשיותו, און האט דאריבער קיין גוטען רעלולטאט געהאט, אווי אויז דער פאלקם קרבן וואס דאם אידישע פאלק בירענט אויפֿן מובה פון אונזער נאציאנאלע באווענונג אויך קרנוו קודמות לפרשיותו, נאך בעפער דאם פאלק קען רעכט טרעתן אויף זיינ פים, בעפער עס זענען באפעסטינט זיינ טרייט אויף זיין נאציאנאלע והעג, האבן איהם שווין אויסגעוואקסען ערנער צו שטעכען מיט זיינ זיינ געגענער איין דער וועלכער באווענונג.

אמת, יעדעם פאלק האט פארשידען פארטיין, מיר זעהן אין אלע ציוויל ליידרטע פענדער געגענוייטינע פארטיין, וועלכע פירען צוישן זיך מלחמות, ווען איין פארטי אויז בא דער רענירונג זענען די אנדערע פארטיין איין דער אַפְּאוֹזִיעַ און קרייטיקערן יגען וואס שטעהן בא דער מאכט, דאם אויז אבער גערעדט בא א פאלק וואס לעכט אויף זיין באדרען און אויז אַרְנָאַנְיִירֶת אין אלע בעזיהונגען וואס א פאלק האט נויטיג, אבער בא אונז אידען וואס סוף כל סוף זענען מיר נאך איין נלוות און אַפְּילַו אין ארץ ישראל זענען מיר ערשות אונטהר א מאנדאטען מאכט, פאר אונז אידען וואס אונזער נאציאנאלע באווענונג איין נאך יונג איין איהרע ערשות ווילאַלעך, זענען די צאנקערריין און קריינערריין צוישען אונזער פארשי

דער נײַעַר „סְפָר הַדְּרִשּׁוֹת“

דענע פֿאַרְטִּיּוּן שְׁעַדְלֵיךְ אָוּן שְׁטָעָרָן דָּעַם נְאַגְּצָעָן אַינְטְּרָעָטֶסֶת סְפָן אָוְנוּעָר וּוְיָדָעָר
נְאַצְּיָאָנְאָלָעָ אַוְיְפְּלָעְבּוֹנָג.

וּעַן מִיר וּוְיָלָעַ בָּאַמָּת דָּעַם פְּרָאַנְרָיעָסֶט סְפָן אָוְנוּעָר נְאַצְּיָאָנְאָלָעָ אַוְיְפְּלָעְבּוֹנָג,
טָאָר צְוִישָׁעָן אָוְנוּרָעָ פֿאַרְטִּיּוּן נִישְׁטָעָקְסִיסְצְּרָעָן קִיּוֹן קְרִינְעָרִיּוּן עַס מָה
הַעֲרִשָּׁעָן אַ פְּאַלְקָאַמְעָנָעָ שְׁלוֹם אַ פְּאַלְקָאַמְעָנָעָ אַיְנִינִיקִיט אָוּן נָאָר צְוִי וּוְעַן מִר
דָּעַרְנִיּוּבָּן אָוְנוּעָר צִילָּוּ, וּעַן עַס וּוּטָעָזְוּן שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל.

לקוטים ממבחר הדרוש.

על כל הפסוקים ומאמרי חז"ל והענינים הנזכרים בהדרשות הקורמות *

בראשית.

לדרוש א.

א) תורה ה' חסימה משיבת נפש (תהלים י"ט). יש אנשים שהם יהודים ורק למחצה, וחורים הם בנסיבות שבין אדם למקום, מתפללים הרבה, אומרים תהילים, נשאים עיניהם למורים ומתחרדים, אבל מן המצוות שבין אדם לחברו הם רוחקים מאה. לחושע לאדם בעת צרתו, לחמוך עני ורש, מכל אלה אינם יורעים, אלה הם יהודים רק למחצה, כמו כן, יש אנשים שהם נזהרים בנסיבות שכן אדם לחברו, נוכנים הם בכלל עת לדאגן بعد עניים, להושיט יד עורה לאטלאים ומדוכאים, אבל רוחקים מהם מן המצוות שבין אדם למקום, אינם מניחים תפילין, אינם שומרים שבת ואינם נזהרים ממאכליות אסורות וכדומה, גם אלה הם יהודים ורק למחצה, כי אלה כמו אלה שומרים רק חי התורה ולא כולה. לכן אמר המשורר, תורה ה' צריכה להיות חסימה ושלמה, לא פקרוע אותה לנוראים, שהה יקיים מקצתה וזה יקיים מקצתה, כי רק אז, כשהיא חסימה, היא משיבת נפש.¹⁾

ב) בנזירא (עירובין יג) תיר שתי שנים ומחצה נחלקו ביש וביה, הללו אומרים נה לו לאדם שלא נכרא יותר משנברא, והללו אומרים נה לו לאדם שנברא יותר מאשר לא נברא. נמננו ונמנרו נה לו לאדם שלא נברא יותר משנברא. קשה במאמר זה, למה נחלקו דוקא שתי שנים ומחצה, לא פחות ולא יותר, האם מחולקתם זו חלו זומן? ועוד, בכל השיס' כשנחלקו ביש וביה מכואර דעת בש' ורעת בית, ומה אמרו סתם. הללו אמרו והללו אומרים ואין אלו יודעים מי האומר בןומי האומר כן, אכן להבין מאמיר זה נתוו לחקירם דבריהם זיל (ברכות י"ז) ר' אלכסנדרי בתר דעתך אמר הabi: רבנן העולמים, נלו וידיע לפניך שרצו לנו לעשות

* בהלקוטים האלה יש דברים רבים שחדשתי אני. בעצמי בעיה ומצויינים בתאותיות ד"ע, רית דברי עצמי, וכן הדברים שהבאתי בשם אמרם תקנתי והוספה הרבה הן בתכונם הן בהלשונו.

1) ד"ע, ועיין דרוש ראשון לפרשנה.

רצונך,ומי מעכבר, שאור שבעיטה (היצair) ושבוד מלכיות (קשי הנפות), ממה שמצויר ר' אלכסנדרי שני דברים, שאור שבעיטה ושבוד מלכיות, נראה, כי המטענה של שאור שבעיטה לבר אינה מספקת על מה שאין אלו עושים רצושם, דהיינו זה כל יחסו של אדם שיש לו יצair, והוא בעל בחירה, ובטענה זו נצחו את המלאכים כאשראו הם לקיב את רוחה, כלום יצair יש בכם, ולכן צירף ר' א הטעם השני להנצלותם שאין אלו עושים רשותם והוא שבוד מלכיות. והנה כישראלי שרים על אדמות ואין להם שבוד מלכיות בודאי היו יוכולים לעשות רשותם, כי לא היה להם שום מונע, ואו בודאי נה ל' לארם שנברא יותר משלא נברא כמויש,יפה שעיה אחת בעולם הזה מכל חמי עולם הבא, כי פה בעוליו יכול אדם לסכל מצות ומעית ויש קונה עולמו בשעה אחת ורק אחר שנלינו מאצינו והחלהנו לסביר קושי הנפות ועל הנזום על צוארינו ולא היינו יוכולים לעשות רשותם מאו בודאי נה ל' לארם שלא נברא, וידוע שכאשר מלך בן כובא היו נם רביהם מהכינוי ז' שהאמינו בו שהוא מלך המשיח, ומפני נרול מר עקיבא שתהי נושא כליו. אבל רביהם מחייב לא האמינו בו, והנה מבואר בנראה שבן כובא מלך שתי שנים ומהצה, ובזמן הזה ה' רביהם מתלמידיו ביש ומתלמידיו ב' שהאמינו בו והחייבו שכבר הצעה העת המאושר והשלכנו מעליינו עול רומא הקשה, אבל רביהם מתלמידיו ביש ומתלמידיו ב' לא האמינו בו ועתה עז סבב מחלוקתם, כי הם התוכחו על עניין בן כובא, אם הוא באמת מלך המשיח אם לא אולם מפני שוכוה כזה לא ה' יכול או להיות בנלו, ברור ומפורש, לנו נסרו מחלוקתם במעטה המשל והמליצה שrok מכני מדע ידעו אל מה ירמזון מלייהם, כי לאלה שהאמינו בו וחשבונו למשיח ה', הנה כבר פסקה שבוד מלכיות ואין שם מונע לעשותות רשותם לדעתם נה ל' לארם שנברא. אבל אלה שלא האמינו בו לדעתם עדין לא פסקה שבוד מלכיות ואיא לעשותות רשותם וננה ל' לארם שלא נברא, אבל אחר שתי שנים ומהצה שנודע לכט מפלת בר כובא והכל ידעו שאיננו מישיח ה' ויש עוד שבוד מלכיות. נמננו ונמרנו שנה ל' לארם שלא נברא.²⁾

ג) בנראה (סנהדרין ל"א) אמר ר' אמר רב, בשעה שבקש הקביה לברא את האדם, ברא כת אחת של מלאכי השרת, אמר להם רצונכם נעשה אדם בצלמנו, אמרו לפניו רבו ש' מה אנו ש' תוכרנו ובן אדם כי חפקנו, הוישיט אצבעו בינהם ושרפס, וכן כת שנייה וכו' רביהם מקשים על המלצה של הוישיט אצבעו בינהם, איך יוצדק זה כלפי מעלה?

ונראה עפי' דאיתא במדרש (שיר רכה פ"ח) בשעה שרצת הקביה ליתן התורה לישראל, אמרו מלאכי השרת, רבו ש' חנה הורך על השם איל הקביה מה כתיב בה וכו' ר' יודן אמר משל לאחד שהיה ל' בן נודם בל' אצבעות, הוליכו

²⁾ ע"פ הר' אורא אלטשולר בהסביר שלו.

אצל אומן שעושה מלאכת מחת, ללמודו אומנות התחיל מסתכל ביזיר אמר כל עצמה של מלאכה זו אינה נקנית אלא באכבעות איך ילמוד זה מלאכה זו, והנמשל מבואר, כי המלאכים שאינם יכולים לקיים המצאות המעשיות, הם כאלה אין להם אכבעות ולכך לא נתנה להם התורה, ובן נס כאן בבריאת האדם כשהאמרו המלאכים לחקביה מה אנוש כי תוכרנו, הושיט אכבעו בינויהם רמז להם בזה, כי אדם זה שיברא יוכל לקיים מצות התורה בפועל כפין, מה שאיבר המלאכים שהם בכחיתות אותו הבן נידם בלי אכבעות שאינו יכול ללמד אומנת מחת, וכטענה זה, שרפס, ר' נחם ונסתהמו טענותיהם.⁽³⁾

ד) دونמא לזה מצינו, בירושלים (ברכות פ"א ה"א) אמר רבי מונא בר אנדרידי בשם ר' שמואל בר סוטר המלאכים אין להם קפיצין (ר' הוליות ברנליהם) וכן בכמה מקומות במדרשי רבה ובשורח טוב ובפרק דרא, מלאכי השרת אין להם קפיצה, והכוונה, כי המלאכים אינם יכולים לקפוץ ממדונה למדונה במ"ו האדם שהבחירה בידו לחתוף כחומר חותם, כי הם, המלאכים הם תמיד במדונה אחת ולא ישתנו מטבח לרע ומרע לטוב כמו האדם, שרשע נמור יוכל בפ"א ליהות צדיק גמור בנווע.⁽⁴⁾

ה) ובדברנו פה מעניין האכבעות ראיי להביא פה עניין נבדך מאיד בעניין זה, דאיתא בספר פענה רוא בשם המדרש, עד שלא נולד נה לא הי' להם הילוק אכבעות עד שנולד נה, וזה, זה ייחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו, והעניין פלא אבן לפי האמור יובן, כי משחטה אדם הראשון קלקלו כל בני אדם מעשיהם ולא קיימו רצון הבורא עד שנולד נה שעליו תעיד התורה שהיה איש צדיק תמיד, נמצא שככל בא עד נה כאלו לא הי' להם אכבעות שהוא משל עלי בלתוי קיום מצות ה' בפועל כפין, כהמשל על המלאכים שאינם יכולים למצות התורה מאותו בן נידם בלי אכבעות שאינו יכול ללמד אומנת מחת, אבל נה שהרי איש צדיק יוצר עליו לאמור שיש לו הילוק אכבעות, כי יוכל לקיים המצאות בפועל.⁽⁵⁾

ו) או אפשר לומר טעם כי עפי מה שכח רビינו בחיי פ' צו עה'ס ונתן על בנין ירו ונו. אבל אחד מהאכבעות משרת להושך אחד מה' הויס שבאדם אכבע הראשון הוא הבון, לקינה הפה שבו חוש הטעם, השני בו יקרה האדם את הנחריות שבו חוש הריה, השלישי להושך המשוש לפיכך הוא ארוך מכולן, הרביעי לקינהו האוון, החמישי האכבע הקטנה לקינה העין.

והකביה שכרא לאדם ה' הויס נתן לו ה' טשרחים, ואנו ראים דכל א' מן האכבעות הולך מעצמו להושך שלו תמיד שלא בכוונה ע"כ, ואפשר לטפי שאדם וחוה פנו בה' חווים הנ"ל כמיש ותראי האשה זה חוש הריאות, ועי' ששמעה לדברי נש פגמה בחוש השמע, ותקח מפריה, פגמה בחוש המשוש, ובאכילה פגמה בחוש הטעם והריה לכך בטל מהם ה' החטשה משרתיהם ונדרכו האכבעות

(3) קהילת יצחק. (4) ה"ע. (5) ד"ע.

וכיוון שבא נח תיקן בזאתו כל החמשה תושיט וזר לסתם תילוק האבעות.⁶⁾
 ז) במדרש (רבה ברואשית פ' יא) איר סיטין בשעה שבא הקביה לברא את האדם, נעשו מלאכי השורה נתחת כתות וכוי' חסר אמר יברא שהוא נומל חסרים אמר אמר אל יברא שכלו שקרים, צדק אמר יברא שהוא עושה צדקות, שלום אמר אל יברא דוכלה קטטה. חכמינו זיל השכללו באגדות זו לתרור לתוך נפש האדם בכל תודורות ובכל הומנו. מימות אדם הראשון ועד היום זהה, האדם הוא, גדיותם, כולו מלא צדקות ונימלה חסרים מצער אחד וכןו שקרים וקטנות מצער שני... ואלו סטראציה יפה להאנדה הנפלאה ההו כל לשמש המלחמה העולמית האתרכונה, ראיינו מצער אחד שפיכת דמים נוראה שכמה לא נהייתה עור מעולם, דם אדם נשפוך כמים, ומצד השני נתרבו, האחות הרחמניות ותמלא הארץ אתם, מצער אחד נתרבו השודדים באופן מבידיל מאד ולצד השני נתרבו בעלי צדקות ובעלי הפסד, אבל כמובן, שנם בהשכמה שטחית אנו רואים כי הא בהא הליא יען שיש שפיכת דמים כל כך, לכן באות "האחות הרחמניות" של "הצלב האדם" וכדומה, יען שודדים וחומשים כי מהר נישא, צורכים אמו לבעלי צדקות ובעלי חסר מאידך נישא, ולא עוד אלא שיש הרבה אנשים שמקימים את שני הרבים הללו בנתה אחת, ביד אותה הימה שודדים וחומשים בכל אשר יש לא ידים ובידם השניה הימה מלחקים נרבות חסר נרויל. ביד אותה הימה נותנים בת לאו והם ובדקה לעניינים ובידם השני הם מטפקי ערים ולא רק יהודים מתחננים כהה, אך גם מדינות שליחות מחזיקים בשטה זו, המדינות הללו אינם לוקחות עצמן חלק במלחמה, אבל הן מכינות כל הכללי משהות שבועלם בעדר שני הצדדים להוחמים יחד וכל המיליאדים של שני הצדדים נופלים לירן, ובעבור זה הן שולחות מומן לזמן איזה פרוטות להקל את עניהם של קרבנות המלחמה...⁺

ובכן מלאכי האמת והשלום לא דברו הלילה כזב, בטענתם על האדם שכלו שקר וקטטה למורת האמת והצרחות שיש בהם⁷⁾

ח) ועפיין נוכל להבין בוגת דבריהם זיל שאמרו (נדה ۶) שמשבעין את האורם קורם בואו לעולם הזה, תהי צדיק ואל תהי רשע, לדכאורה הוא בסל לשון, ולאחר שאמר תהי צדיק ממילא מוכן שלא יהי רשע דעתך יתכן באדם אחד להיות צדיק ורשע? אבל לפסי האמור ניתא, כי עינינו הרואות בעת בני אדם שהם צדיקים ורשעים כאחד, מצער אחד הם רשעים, נוילים וחומשים נונגים ושםם בכלייהם ומצד שני הם צדיקים נותנים צדקה ועונש חסד, וכשאנו הולכים לכתו הולכים ובתי מחה פוקנים, בתיהם תלמוד תורה ובתי חסר אלו רואים על אכני שיש שמות אנשים כללה הרואות באוותיות מוזהבות על צדיקותיהם, שכשוק החיים אנו מכיריהם אותם לזרמים וחומשים

⁶⁾ הנהון ר' ברכיה ברך זיל בעל זרע ברך. ⁷⁾ הרהigen משה אביגדור עמייאל

אהובי בצע מעשיות עושם עשור ולא במשפט, אנשים נאלה הם צדיקים נותנים מהונם לדברים שבצדקה ובשוק החיים אלו מכיריהם אותם לרשעים ורמאים, כי הבניו חוויל, וע"כ אמרו שבשעת צאת האדם לאויר העולם משביעים אותו, תהי צדיק ואל תהיה רשות, ריל שלא תהיה צדיק ורשות אחד, רק נם בבית נם בחוץ נם בבית והתפילה ובביהת ההסדר נם בשוק החיים במפתחך ועסוקך תהיה צדיק.⁸⁾

ט) אנכי ה' אלקי אשר הוציאתי מארץ מצרים, לא יהי לך אלהים אחרים (שמות כ') יש לך שתי הדברים הללו עפי' שיפורשי דיל בשם המכלחא על הכתוב עתה ידעתי כי נدول ה' מכל האלים מלמד שהיה מכיר (יתרו) בכל העז, שלא הניה עז שלא עברה, ומעטה אולי יאמר אדם, נם אני אעשה כן, אעבדך תחילת את כל האלים וכשהלא אמצא בהם קורת רוח אעכוד אהיך את ה', לנן אמר השית', אנכי ה' אלקין, אבל לא יהיה לך אלהים אחרים תחילת ואחריך תבא להאמון כי.⁹⁾

י) וראו לחייב פה דבר נחמד מאד על הכתוב, אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים (ישע' מ"ד) כי הנה קשה אם אמר אני ראשון ואני אחרון, המלים ומבלעדי אין אלהים אם כמיוחרים, ויל עפי' דאיתא ברשב"א בחשובתו ששאלנו פלוסוף אחד על מה דכתב בבית שני, נдол היה כבר הבית האחרון מן הראשון, אם הכתוב בעצמו קרא את הבית השני אחרון אך אין מקדים על בנין בית שלישי? וחשיב דעתך שאין משמע אחרון בהחלה, רק בערך הראשון והביא עז ראה מן הכתוב, וכך, אם לא יאשינו לקל האות הראשון ואמינו פקל החתום והיה אם לא יאמינו נס לשני האותות האלה ולקחת ממימי היאור ונוי הרוי דקרה הכתוב לאות השני אחרון אף שהיה אחריו אותן שלישי מכאן מוכחה שאחרון הוא רק בערך הראשון אבל לא אחרון בהחלה, ולפ"ז אם יאמר הכתוב אני ראשון ואני אחרון מוכחה לומר, ומבלעדי אין אלהים. להראות כי פה המובן אחרון הוא בהחלה נמור.¹⁰⁾

יא) וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. ובמדרשי (פרשה צ) טוב זה החיים, מאד זה המוות, כונה עמוקה טענו רזיל בדרשות זאת כי הנה ראיינו שכל מה שנברא הקב"ה בעולמן. הכל ברא بعد הארט שינהה מהם אבל בתנאי שלא יפריז על המדרה, כי אם אדם יאכל פמאכלים יותר טובים, או ישתה המשקדים יותר טובים יותר מן המדרה הדורשת, או נכזן הוא לתחלואים רבים שהמות כורך בעקבם וע"כ אמר שלמה, דבר מצתאת אכלי דין. וכן בכל התנות הרבות שם יפריז על מדרם כורך התנות, וזה שאמרו טוב זה החיים כל הדברים הנמצאים

8) ד.ע. 9) ד.ע. 10) הריר יהודה אשר אנשיל מלער מפעוטראושען.

בועלם שהאדים יהנה מהם הם טובים, אבל כל זה אם יהנה מהם לפני המדה הררושה, אבל, מאידך אם יפרוץ על המדה ויתיר לעצמו להנחות מהם יותר כפי הדרישות מהות, כי כל דבר שהוא יותר מן המדה ייתן לאמר עליו מלת "מאידך" הוא מות ומיכלה.¹¹⁾

יב). במדרש. טוב זה החיים מאידך והמות, אפשר שחכמיינו יול באו לנו לגלות שלא נלק בדרכי אלה הרוצחים לכוב בהשارة הנפש, ואומרים שאין אחר המיתה כלום, כי אנחנו מאמינים שעיקר השכר העצפן לאדם بعد מעשייו הטובים הוא בעוהב, וזה טוב החיים, אבל מאידך והמות, כי שם בעולם שאחר המות הוא עיקר השכר וההנאה بعد התורה והמצוות שארם מקיים בעוהב.¹²⁾

יג) לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלקיים את האדם ישר והמה בקשו השבונות רבים (קהלת ז). השבונות כאלה עשה נס שלמה המליך ונכשל בהם כי הוא אמר למה אמרה תורה ולא ירבה לו נשים כדי שלא יסור לבבו אני ארצה ולא אסור, ולבסוף נשיו הטו את לבבו וכן אמר רבבי ישמעאל בן אלישע אני אקרה ולא אטה, ולבסוף קרא והטה וכתב על פנסקו אני ישמעאל בן אלישע קרייתי והטיתי נר בשחתה לכתיבנה בית המקדש אביה חמתאת שמנה (שבת יב) וכן עשו רבים השבונות כאלה ונכשלו.¹³⁾

יג) יש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים אשר מניע אליהם במעשה הרשעים ויש רשעים שמניע אליהם במעשה הצדיקים. אמרתי שنم זה הבל (קהלת ח) הנה עוזר יש תשובה אל טבות הרשעים בעוהב והוא למן האכילים שכיר מצותיהם וילכו נקיים מהם, ובמאמר הכתוב, בספרות רשעים ונוי להשمرם עדי עד. והוא דבר תורה, ומשלם לשונאיו על פניו להאבדתו היפך יסורי הצדיקים שהוא למלך אשומתם ויצאו נקיים מעונთיהם, אך נס זה אינו שווה אל תירוץ זה, כי הלא אלו בכל הצדיקים היו בעלי יסורים וכל הרשעים ישבעון טוב. אמרתי אין זה כי אם חפץ ה' להאכיל לרשעים וכיותיהם בעוהב ולמלך אשומות הצדיקים ועל כן הצדיק רע לו פה וייטיב לרשעים, אך מה שאינו דואג כי בכל כת יש בחרבבים, כי יש צדיקים שמניע אליהם טוכה במעשה הרשעים ולא כולם כי אם יש שהוא מקצתם וכן יש רשעים שמניע אליהם רעה במעשה הצדיקים אך לא כולם כאומר יש ולפי הדריך האמור הי' ראוי טוב לכל רשות ויסורים לכל צדיק, ע"ב אמרתי, כי נס זה, גם תשוכתם זו אינה מעלה את תירוץ של צדיק רע לו רשות וטוב לו.¹⁴⁾

יד) ובגמרא (ברות ז) צדיק וטוב לו צדיק גמור, צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור, רשות וטוב לו רשות שאינו גמור רשות ורע לו רשות גמור. הקושיא במאמר זה מפורשת, איך גורל צדיק גמור הוא כגורל הרשות שאינו גמור וגורל

(11) עפי המניד מדורגה וצל. (12) ד"ע. (13) ד"ע. (14) אלשיך.

הצדיק שאינו נמור, הוא כנורל הרשות נמור. לכן יש לכאורה המאמר הניל' באופן אחר עפ"י דבריו רית בכוונת הכתוב ביום טובה היה טוב (ק浩ת ז') שהוא אין חרוש כי אם איש עני הוא טוב לא' עיקר החדש הוא כאשרם יש לו טוב ואינו חסרי לו ועומד בצדקו וזה ביום טובה היה טוב.

ולפרטין יהי' בונת המאמר הנזכר כך, צדיק וטוב לו צדיק נמור פ"י אם כמשמעותו הוא ניב צדיק, זה צדיק נמור אבל צדיק ורע לו, אם בעת שרע לו הוא צדיק, יוכל להיות אם היה עשיר לא היה צדיק, וכן רשות וטוב לו רשות שאינו נמור, כי יוכל להיות שעשרו הביאו ליה רשות רשות כמו' ישرون ויבעת, ואין ארוי נוהם מתחזק קופת של שחוא, אבל רשות ורע לו פ"י עפ"י תבן עני ועכיז הוא רשות וזה רשות נמור. ⁽¹⁵⁾

טו) נרוּ יהי' כבוכת הבית הוה האחרון מן הראשון (חנ' ב') אמת כי הפסוק הוה נאמר על הבית השני, ומזה נמשך טענת הפלוסוף המובאה בתשובה הרשב"א שם הבית השני קורא הנביא האחרון איך נקוה על בנין בית השלישי וכאשר הבנוו לעיל תשובה הרשב"א ע"ז מאות הדם שבא אחר האות האחרון, ומפרשים בו את הכתוב, והי' לנכם הדם לאות על הבתים. אכן ראה זה פלא שמצאת כי בבחבי הארוי ז"ל שהכתוב הניל' אמן מוסב גם על הבית השלישי שהיה באמת האחרון כי לא יחרב עיר ואחריו לא יהי' בית אחר, ואף כי לא נבנין דברי קדרשו של הארוי אלה, איך רמו בפסוק זה הבית השלישי, אבל אין משבין את הארוי כדי הוא לסבוק עלייו אף שאין אלו מבנים את בנותו. ⁽¹⁶⁾

(15) מצאת. (16) ד"ע.

בר אשית
לדרוש ב.

א) ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אותו (בראשית א' כ'') על הכתב, יוצר אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשכת חיים וייה האדם לנפש היה כתוב הראבי, בדורות אלו יש הבדל בין לידת אדם ובין לידת בע"ח כי כל בעל חי מיר בחולתו הוא עומד על רגליו והולך ורץ ואוכל ושוחה, אבל האדם בחולתו אינו יכול לעמוד לאכול ולשחות, אמנם אדם הראשון באותו יום שנברא תחילה לילך לאכול ולשחות כמו כל בע"ח זה וייצר לנו ותומי וייה האדם לנפש היה נעשה ונגמר עם כל נחתיו וחושן, ועפיין נוכל להבין כי כונת הכתב הנ"ל ויברא אלקים את האדם בצלמו לנו כי תיבף בהבראו הי' מושלם בכל נחתיו, וזה בצלם אלקים ברא אותו וכשה נבין מה שאמרו המקובלים כי בצלם אלקים' נימ' רימה שנברא ברם"ה אברים דמות עליון והבן.¹⁾

ב) ארוּה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך וקווין ודרדר הצמיה לך בזעת אפיק תאכל לחם. (בראשית נ') ידוע שקדם החטא הי' אדם וכל הבריאה כלו רק טוב, כי כמו שהאדם נט宦ו הייתה לטובה וללאי הי' צרייך להשתמש באיזה מדה רעה הי' צרייך להתנבר על טבעו, בן היהת הבריאה כלה, האדמה מפתה טבעה הוציאת חטים וישוערים וללאי הי' נחויין קווין ודרדר הי' צרייך לזרע ולהזרע עד שתוציא צמה כזה, אבל אחר שחטא והאדם נהפק להיות נט宦ו לרע, כמו שי' כי צרייך האדם רע מנעריו, ועל מדה טובך צרייך להתנבר על טבעו שהוא לרע, נתקללה האדמה ניכ' עיי' שטבעה הוציא קוצים וברקנים ושתndl חטים ודנן צרייכם לעסכל, כמו שי' (ברכות נ'ח) כמה יניעית ינע אדם הרראשן עד שמצא פת לאכול, חרש וורע ונקש וכו'. וויש התורה, ולאדם אמר כי אכלת מן העץ אשר צויתך לבתחי אכול ממנו, הנה נחפכת שחתת שנטיחך הייתה לטובה עתה נטיחך לרע, ועל מדה טובך צרייך את לעסכל, ארוּה האדמה בעבורך, שנם היא נחפכה להיות נט宦ה וטבעה לרע, באופן שמצד טבעה קווין ודרדר צמיה לך, וכשהאתה צרייך שתוציא

1) ד"ע.

לך ללחם חתעהל כמה ינייעות עד שבזיעת אפיק תאכל ללחם, ולכך לעתוד לבא בעת שרות הארגן יתמהר וויניע לחיותו כמו שהי' קודם החטא וועלאה הארץ דעה יהה' שוכ נטיחו של האדם לטוב גם הטבע כליה תחתהן באופן שהארץ מטבחה תוציא נלוסקאות וכלי מילת (שכת ב). והוא משל על נטיחה הטובה של הטבע שמקור נטיתה לטוב השפיע לאדם כל טוב ברי עמל ויניע...²⁾

ג) אלו דברים שאדם אוכל פירוטיהם בעי' והקרן קיימת לעורב ובו השכמת בית המדרש שתורת וערבית והכנתת אורחים, (פהה פ'א) יש למצא בו רמז נאה שמי שיש לו אורה יודרו בתפקיד שחרית וערבית פן האורה הוא רעב.³⁾
 ד) בגמרא (סנהדרין ק'ה) איד' יוחנן, טברנחווי של אותו ריש עתה יודע מה הי' בלבנו, ביקש לומר, שלא תשרה שכינה עליהם, אמר, ומשכנותיך ישראל, ביקש לומר, שלא תהא מלכותם נמשכת, אמר בנחלים נשיין, ביקש לומר, לא יהי, להם זיתים וכרכמים, אמר, גנטה עלי' נהר וכו' אמר ר' אבא ביר כהנא, וכולם חזרו לקלה חוץ מכתיב נסיות ובתי מדרשות, שנאמר, ויהפק ה' אלקים את הקלה
 לברכה, קלה ולא קללות עיכ', וסבת הדבר שrok הקלה שלא יהא להם בתיה נסיות ובתי מדרשות נתהפהה להם לברכה והשאר כלו' חورو לקללה, אפשר לברא באופן פשוט כי אעפ' שדברים שבלב, לא הו' דברים, והנה בונגע לברכות וקללות להרבאים שבלב משפט הבכורה על הדברים شبשפה, והנה כמובן, שבקש לומר, שלא היה מלכותם נמשכת' או. שלא יהי' להם זיתים וכרכמים היהת בוה' מחשבה הבאה מתחוק הלב, כי הלא הי' שונא ישראל באמת, וכשהיא יהי' להם כל אלה יחדלו לחתקיים, אבל מה שבקש לומר, שלא יהי' להם בתיה נסיות ובתי מדרשות הנה רק הוHor קל' שלא מחשבות הלב כי' כי מה איכפת להם לשונאי ישראל אם נובrain יהודאין אלה יבלו כל' ימיהם בכיב' וככימ', והשיות היודע מחשבות אדם הכריד בין מחשבה למחשבה חورو לקללה רק אלה שבאו מתחוק קירות הלב, אבל המשכנותיך ישראל נתקיימה באמת כי נם בלעם בפסטרוי הלב שלא לא היה כ' מתנדר זהה.⁴⁾

ה) אכן אם ברכת בלעם הרשע, משכנותיך ישראל, לא חורה לקללה בטובן האמור, נתקיימה קללות בלעם הרשע מה שי' בלכו שלא יהי' להם בתיה נסיות ובתי מדרשות במובן אחר לגמרי בימינו. אמנם יש לנו בתיה נסיות ובתי מדרשות עתה ועוד במספר מרובה מאד, כי בכ' עיר ועיר יש בתיה תפלה יתר הרבה כפי הדירוש. קמנים ונדרולים, למשל בעיר יאס' יש בלי עיה יותר ממאה ועשרים בתיה תפלה, בעיר באטושאן יש שמונים בתיה נסיות, וכן ביתר העירות שב' נחתימות שמה, אבל מה תועלת כי הרוב מהם סנורים על מסגר שביעות וירוחים, וכן

(2) עיפוי הנאנן מהרי' מליסא זצ'ל. (3) הרהיך ר' שמיאל מקאמיגקי ז'צל.

(4) הרהיך ר' מ. א. עטיאל.

נתקיים בנו גם ברכות בלוּם גם קַלְלָתוֹ, ברכות בלוּם שאמר משכניתך יישראָל
ואמן יש לנו בתיה תפלה במספר מרובה, וגם קַלְלָתוֹ מה שהי' כלבו שלא יהי'
לנו בתיה נסיות וב' מ נתקיימה — כי הרוב מהם עומדים סנורים כל השנה והם
כאלו לא היו . . .⁵

ה) יושא בלוּם את עינויו וירא את יישראָל שוכן לשבטיו גוי מה טבו
אהלך יעקב (במדבר כיד) ובגמרא (ביב ס') מה ראה? ראה שאין פתחים אהלייהם
מכונים זה לזה, אמר ראיון הלאו שתשרה עליהן שכינה. כדיוד ה' כל מתרת של
אותו רשות למצא ביישראָל עון כזה שכל האומה נכשלים בו, כדי שעוי תוכל
קַלְלָתוֹ לחול על כללית האומה, אבל לא מצא עון כזה כי במא שנכשל אחר
נזהר השני ואיא למצא עון כזה שכל האומה נכשלת בו, וזה מליצה דבריהם, ראה
שאין פתחים אהלייהם מכונים זיין, כי החטא מכונה פתח כמש, לפתח חמאת
רובין, וכשהלא מצא עון כזה שכל האומה תקראי נכשלת בו הודה ואמר שראים
הלאו שתשרה עליהם שכינה.⁶

(5) ד"ע. (6) הנאון ר' יוסף מסלוצק וציל.

בר אשית.

לדרוש ג.

א) זיהי מקין ימים ויבא קין מפרי הארץ מנהה לה' והבל הביא נס הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל הבל ואל מנהתו ואל קין ואל מנהתו לא שעה (בראשית א') ידוע מאמרים זיל (פסחים ד') שוויזין מקרידין למצות וודוע ניב שמהוב בהדור מצוה, ונחלקו הפסוקים, אדם יש לאדם לקיים איזה מצוה בהשכלה ואם ימתין יקימה בהדור יותר, אם יקיים בעצמו. מצוה שבא לירך אל תחטצינה ע"מכוות י') ויקימה בוריות או ימתין למן אשר יוכל ליקימה בהדור יותר וע (יבמות ליט) בסוגיא דביאת קטן ולהלצת נרול. עכ"פ נשמע שבקיים המצוה יש שתי בחינות; וריזות והדור, והנה אצל קין לא היו שניהם, לא וריזות ולא הדור, כמש מקין ימים, שהמתין על קין הימים ולא קיים וריזין מקרידין למצות, ולא הדור כמש, ויבא קין מפרי הארץ, מוציאני פשון ולא בחר מפרי העץ הטובים לעומת זה מצינו אצל הבל שניהם יחד, וריזות והדור כמש, ודבל הביא נס הוא, מבכורות צאנו, מן הלביבות, ונם מחלביהן, זה הדור מצוה, לבן וישע ה' אל הבל ואל מנהתו וגלו).¹⁾

ב) זיהי הבל רעה צאן וקין היה עובד אדמה, צריך להבין_DACל אומנת הבל אמר ויהי לשון צורה, ואצל קין אמר, היה עובד אדמה, לשון שמהה וחור לומר אצל קין, זיהי מקין ויבא קין, עוד הפעם לשון כי, הלא דבר הוא, ואפשר להבין הענין עפי' מ"ש זיל (ברבות ליה) בא וראה מה בין דורות הראשונים לדורות האחרונים, דורות הראשונים עשו תותנן קבוע ומלאכתן ארעי זה וזה נתקיים בידן, אבל דורות האחרונים וכו' ובזה היה מעלה הבל יתרה על קין, דבל מלאתה היה ארעי לפיה הכרה ולא שמה באמנותו שרווא היה שעה לבד, אדרבה, זיהי הבל רעה צאן מתוק הכרה וצער עסק במלאתהו אבל בעבודת שמים עבר בשמהה והעד שהביא מבכורות צאנו ומחלביהן, אבל אצל קין היה ההיפך, דקין היה עובד אדמה, בשמהה עסק במלאתו ועשה עיקר, אבל כשבא להביא מנהה

1) הרהigen ר' יצחק ליב קאדרושאן.

לה' לא עבר בשכחה. רק וייה מקץ ימים ויבא מנהה לה' מתוק צער ולא עוד אלא שהביא מטען הנروع ורע פשתן . . .⁽²⁾

ג) ואיד אביהו שאלו את שלמה בן דוד עד היכן כהה של צדקה אטר להם צאו וראו מה פירש דוד אבא (תהילים קיב) פור נתן לאכינויים צדקו עומדת לעד (ב"ב י') וכבר עמדו רבים במאמר זה, רמה זו שאלה שלמה דוקא? ומה תשובה השיב להם צאו וראו מה פירש דוד אבא, ומה זה הלשון עד היכן ולא, כמה נודע כהה של צדקה? ונראה שהאמיר הזה יוכן עפי המאמר בירושלמי (פאה פ' א) ארוי בר מריוון בשם ר' הכהן הוא מעולם והצדקה עד שלשה דורות, שנאמר, חסר ה' מעולם וצדתו לבני בניים, הנה דיינו שמספק זה למדרו הויל שוכות הצדקה היא רק עד שלשה דורות איך קשה איך אמר דוד בעצמו, פור נתן לאכינויים צדתו עומדת לעד שמהו ממשוע שום הצדקה זכותה עד עולם, וזה ששאלו לשלה, עד היכן, כלומר עד כמה כהה של צדקה, אם היא עד עולם או רק עד שלשה דורות, כי טבריא אף אין אנו יודעים זה כי הוא סיתר אע, במקום אחד אמר וצדתו לבני בניים שמהו משטע ר' עד י' דורות ובמקום אחר אמר הצדקה עומדת לעד והוא שאלה ניילה באמת בדברי דור, שאלה שצירכה תשובה אבל שלמה בירוב הכתחו השיב ע"ז. כי הנה מצינו בספר ר' יא שהצדקה שאדם נותן לאיש בספר בדרכ' חסר ורחמנות, הצדקה בזו יש לה כה הכהן שבת, והיא בינה לעולם, אבל הצדקה שאדם עשו בכללות וברווח לבב וצורת עין הצדקה בזו זכותה ר' עד י' דורות, והתשובה הזאת השיב להם שלמה על שאלתם ואמר להם צאו וראו מה פירש דוד אבא, ובזה רמו להם שידיקו בדברי דוד ולא ימצא בהם סתייה כי שם חלק את הכהן לבב והצדקה לבך, כמו ש' חסר' מ' מעולם. וצדתו לבני בניים. הצדקה בזו באמת זכותה רק עד י' דורות, אבל פה אמר פור נתן לאכינויים, וכי שנותן בפורנות בוראי נותן בעין טוביה ורות נדובה ובפסאי, הצדקה בזו שיש בה נס חסר עומדת לעד ומינה לעולם.⁽³⁾

ד) ידינו לא שפכה את הרם הזה (דברים כ"א) והקרוי שפכו יש להכין הקרי והכתב ע"פ מאמרם ז"ל (סוטה מ"ה) וכי עתה על דעתנו שוקני ביד שופכי דמים הם? אלא שלא פטרכנוו بلا מזון ובלא לוויה. והנה מזון לעני שיק לאשה כטיש (חנונית כ"ג) איתתא שכחא ביתה וייחפה ריפתא לעניא, ולוויה שיק לאיש

⁽²⁾ הנאון ר' ברקיה ברך זיל, ראוי להעיר כי יש מתרבים שאינם בקיאים בספרים ובמביאים מאמורים שלא בשם אפרם האמתי כן מצאתי בספר הבאר המאמר הזה בשם הבישיט וצ"ל ושם הכותב על שוכה למסור דבר יקר כוה בשם הבישיט ובאמת המאמר הוא בספר זרע ברך פ' בראשית ראשון, ועל כןו זה נאמר ניכ' חכמים הוויה בדבריכם.

⁽³⁾ הנאון ר' בנימין אל'י אבריך סאקאלאו.

ולא לאשה שכַּבורה בת מלְקָ פנימה, ואין דרכה ליצאת (יבמות עז) וכן מתודים זקני ישראל ידינו לא שפכה, לדמו על מון שבא איז האשה, והקרי לא שפכו לרטוח על עניין לוייה, שבא עיי האיש, וזה שלא פטרנווהו כלל מון וכלא לוויה.⁴⁾

ה) לנו הוו מפעלות אלקים אשר שם שמות בארץ (תהלים) ובנברא (כרכות ו') אל תקרא שמות אלא שמות. המכינוי דיל הבינו לנו בדביריהם אלה רענן נשגב, כי הנה הצלחת האומה תלוי רק באחרות השוררת בין בניה, כי כל וטן שכולם הם בדעתה אחת שום צר וחדר לא יבא בנובלים, והרבנן האומה הישראלית נטשך רק עיי פרוד הדעות ושנאת האחים כמש זיל (יומא ט') לא הרבה בית המקדש אלא עיי שנהת הנס, נס עתה עיניינו הרואות שמכיוון שהעם יתחיל להתחלק למפלנות שונות ולכל מפלנה שם אחר המורה על הרעיון שבבערו לוחמים נושא דגלה, פרוד וחלוקי הדעות האלה ימתו עליינו אסון, נס תחית אומתנו בעת ובין ארצנו מתנהג בכבדות עיי רבוי המפלנות בעלי' שמות שונות שנתרבו בימינו, וזה שאמרו רזיל, עה'כ הניל, אל תקרא שמות אלא שמות, ריל לא יתכן שייה' שמות והרבנות בארץ רק עיי השמות של המפלנות השונות.⁵⁾

ו.) באופן אחר נוכל להבין דבריהם זיל, אל תקרא שמות אלא שמות, היו ימים והמעשים הרעים לא היו נפרצים כי בין בני אדם בעלי תרבות מחמת בושה כי מי שרצה גודע לרווחת, מי שנול נודע לנוין מי שלוה ולא שלם הי' נקרא לוה רשות ולא ישלם וכורמת, עיב' היו נמצאים המעשים המכוערים האלה רק בין בני דلت העם בין בני אדם בעלי תרבות שהיה חסר להם רגש הבושה.

עתה נשתנו העתים, מי שנובך ממן ואני רוצה לשלים נקרא בגיןך, מי שרצה נפש בקרית הוצאות נקרא אטענטאטאר, מי שמעלים עין מן הצדקה נקרא איש שודאן לטובת בני אדם כביבל שלא היה חי שנוראים עיי השמות הנאים האלה שכננו את המעשים הרעים האלה יכולם נס בעלי התרבות כביבל לעשות מה שלכם חfine כי כבר למדו בני אדם בעלי העת הנאויה להלע את הרוצחים כי הם עושים זאת לשם איזה אידיע, וכן יכולים לעשות כל המעשים המכוערים ועוד להנחייל כבוד עיז, וויש, אשר שם שמות בארץ, אל תקרא שמות אלא שמות, ריל השמות וחתיפות הגעושים בעת שמות בארץ הוא רק עיי השמות הנאים שהלבשו להמעשים יותר נוראים ואכזרים.⁶⁾

ז) לנו הוו מפעלות אלקים אשר שם שמות אל תקרא שמות אלא שמות, יוכן עפי' הדוע שמיום בראש אלקים ארין ושים לא יתכן להיות אין מיש כשם

⁴⁾ הרה'ג ר' צבי הירש פערברע מלאנדרן. ⁵⁾ הרה'ג ר' בנימין ברוך נת מנירק. ⁶⁾ ד"ע.

שי אפשר להיות עוד יש מאין, וכל מה שאנו רואים בדברים מתיים והולפים מן העולם הוא רק למראה עין ובאמת רק פושטם צורה ולובשים צורה, למשל העין שנשרף נחפרדו חלקיין ונתפזרו אבל לא נפחת ממנה מאומה. וזה שהשכילו ר' ר' לרמו לנו במלוצתם הנעומה, אל הקרא שמות אל הדרמי בנפשך כי יש שמות וחרבנות בארין, ר' שהדברים מן העולם הולפים ואינם עוז, רק שיטות, אם רואה אתה דבר שחקף מן העולם לא نوع בהחלה רק נתפזר לחלקיו שכבלו שמות אחרים.